Бутун дунё пролетарлари, бирлашингиз!

ТОШКЕНТ ҲАҚИҚАТИ

ЎЗБЕКИСТОН КОММУНИСТИК ПАРТИЯСИ ТОШКЕНТ ОБЛАСТЬ КОМИТЕТИ ВА ХАЛҚ ДЕПУТАТЛАРИ ТОШКЕНТ ОБЛАСТЬ СОВЕТИНИНГ ОРГАНИ

ГАЗЕТА 1928 ЙИЛ 11 ДЕКАБРДАН ЧИҚА БОШЛАГАН • № 7 (9503). • 1989 йил 10 январь • сешанба • Баҳоси 3 тийин.

26 март—СССР халқ депутатлари сайлови куни

МУНОСИБ НОМЗОД

ЯНГИЙЎЛДАГИ У. Юсупов номли комбинат ишчиларининг бўлиб ўтган йиғилишида Тошкент область партия комитетининг биринчи секретари М. М. Мирқосимов СССР халқ депутатлигига номзод этиб кўрсатилди.

Йиғилишда сўзга чиққан комбинат партия комитетининг секретари Н. Орипов, музхона директори У. Абдужабборов, бош ирригатор Э. Мирзаев, ишчи А. Шарипов ва бошқалар депутатликка кўрсатилган номзоднинг ҳаёти, қайта қуришга қўшаётган ҳиссаси ва бошқа фазилатлари ҳақида гапирдилар.

Ҳ. РАҲИМОВ,
«Халқобод» кўпнусхали газета редактори.

ҚАЙТА ҚУРИШНИНГ ИНТЕЛЛЕКТУАЛ ИМКОНИЯТЛАРИНИ ОШИРАЙЛИК

КПСС Марказий Комитетида 6 январь куни фан ва маданият арбоблари билан учрашув бўлиб ўтганлиги хабар қилинган эди. Қуйида учрашув ҳақидаги ҳисоботни беряпмиз.

М. С. ГОРБАЧЕВ нутқи

Азиз ўртоқлар!

КПСС Марказий Комитети раҳбарияти номидан сизларни самимий табриклаб, Янги йил билан қутламоқчиман, ҳаммаларингизга биргаликда ва ҳар бирингизга алоҳида-алоҳида эзгу зафарлар тиламоқчиман.

Бу йил биринчи бор ўтказилаётган мазкур учрашувга илм-фан аҳлларининг ва санъаткор зиёлиларнинг намояндаларини бир мақсад билан: мамлакат учун, ҳозир ўз тараққиётининг масъулиятли босқичида турган жамият учун энг муҳим масалалар ҳақида гаплашиб олиш мақсадида таклиф этдик. Шунга ўхшаш учрашувларни мунтазам ўтказиб турибмиз. Аввалги учрашувларда кўпларингиз қатнашгансиз. Ишчилар билан ҳам, деҳқонлар билан ҳам, илм-фан, бутун маданият жабҳаси намояндалари билан ҳам учрашувлар бўлди, чамаси, матбуот ходимлари билан жуда тез-тез учрашиб турибмиз.

Буларнинг ҳаммаси одат тусига кириб, анъана бўлиб қолди. Бу учрашувлар ҳамиша мазмундор ўтаётганидан, уларнинг ҳар бири муҳим аҳамиятга молик бўлганидан мамнунмиз. Биз турмушимизнинг турли масалалари хусусида ўртоқларнинг фикрларини, уларнинг келажак ҳақидаги тасаввурларини ҳар сафар билиб бордик ва ишда шуларни эътиборга олиб келдик. Бу учрашувлар уларда қатнашган кишилар учун ҳам фойдали бўлди, деб ўйлайман.

Бу галги учрашувимизнинг битта жуда муҳим хусусияти бор. Бу учрашув ўтаётган вазият қайта қуриш жараёнлари кенг авж олганлиги билан характерланади. Бу жараёнлар энди турмушимизнинг ҳамма соҳаларини қамраб олмоқда, миллион-миллион кишиларга, уларнинг манфаатларига дахлдор бўлиб қолмоқда. Қайта қуриш халқ турмушининг ич-ичига сингиб бормоқда, у жуда катта ижтимоий кучларни, мамлакатимиз ихтиёридаги имкониятларни ҳаракатга келтирди, эҳтимол, биз қайта қуриш нималигини эндигина чиначакамига тушунаяпмиз ва уни ўзига хос революция, деб атаганимиз тўғри бўлганини ишонч билан айта оламиз. Келгусидаги ишларнинг янгилигини ҳам, муаммоларнинг ўткирлигини ҳам, ва, албатта, жуда катта миқёсларни ҳам эндигина чиначакамига ҳис ета бошладик. Ижтимоий онгда, одамларнинг ақл-идрокида нақадар мураккаб жараёнлар кечаётганини кўриб турибмиз. Ҳозир рўй бераётган ҳамма ишларга нисбатан халқимиз ғоят сезгирлик билан астойдил фикр билдирмоқда, бениҳоя зўр қизиқиш билан қарамоқда.

Рўй бераётган ишларнинг кўпи бизни қувонтиради. Аммо, адолат юзасидан шуни ҳам тан олиш керакки, кўп ишлар бизни ташвишга ҳам солмоқда. Мана шуларнинг ҳаммасини ўз вақтида таҳлил этиб, билиб олиш ва хулосалар чиқариш, сабоқлар олиш зарур. Халқимизнинг, давлатимизнинг тақдиридаги жуда кўп нарса қайта қуришнинг муваффақиятига боғлиқ эканини доимо ёдда тутиб, уни ишнинг кўзини билиб, янада дадилроқ ҳаракат қилиш билан олга силжитиш учун ҳам рўй бераётган воқеаларни идрок этиш зарур. Шу сабабли сизлар билан учрашувимиз мазмундор, муфассал ва жиддий бўлади, деб ўйлайман.

Бизнинг назаримизда, принципиал аҳамиятга эга бўлган баъзи масалалар хусусида гапириб ўтмоқчиман. Гапимни аввало, эҳтимол, сиз учун кутилмаган тарзда — кейинги вақтларда авж олиб кетган мунозараларнинг характеридан бошламоқчиман. Биз мунозараларни маъқуллаймиз, мен буни дарҳол таъкидлаб ўтишни зарур, деб ҳисоблайман. Бу мунозаралар давом этиши керак, деб ҳисоблайман. Аммо бир гап бор: бизда ҳали мунозара маданияти ўрганиб олинган эмас, бироқ, такрор айтаманки, биз мунозараларни маъқуллаймиз, биз мунозара тарафдоримиз.

Мунозаралар жамоатчилик фикрини, жамият турли қатламларининг манфаатларини тўлиқроқ аниқлаб, ҳисобга олиш, қайта қуриш туфайли турмушимизга кириб келаётган жамики янги, илғор нарсаларни қўллаб-қувватлаш имконини беради. Айни вақтда у ёки бу салбий ҳолларни, хатоларни ўз вақтида пайқаб олиш, уларнинг тарқалиб кетишига йўл қўймаслик имконини ҳам беради.

Биз — самарали мунозаралар тарафдоримиз. Вазиятни таҳликали қилиб кўрсатмоқчи эмасман-у, аммо ҳозирги мунозараларнинг баъзи жиҳатлари бизни ташвишга солаётганини айтиб ўтмоқчиман. Масалан, гўё қайта қуриш бошбошдоқликка, ҳаддан ошишга, ҳамма нарсани инкор қилишга олиб боради, деган овозлар эшитилаётган бир пайтда биз бепарво қузатувчилар ҳолатида қолаверишга ҳақли эмаслигимизга аминман. Гўё қайта қуриш мамлакатнинг нормал ривожланишига хавф солаётган эмиш, гўё биз вазифаларни ҳал этиш методларини ва усулларини аниқлашдагина эмас, айни вақтда мақсадни танлаш ва ўртага қўйишда ҳам янглишиб кетган эмишмиз. Айрим кишилар пинҳона «эски яхши замонлар»ни қўмсай бошладилар, мамлакатга «қаттиқ қўл» керак, деган гаплар эшитилмоқда. Бундай кайфиятлар ҳис ва туйғулардагина намоён бўлиб қолмай, айни вақтда муайян фалсафий ва ҳатто сиёсий белгилар ҳам касб этмоқда.

Халқимиз қайта қуришнинг қатъий тарафдори эканлигидан, жамиятни социалистик негизларда қайта қуриш тарафдори эканлигидан кейинги тўрт йиллик тажриба яққол далолат бериб турибди. Шундай бўлса-да, айрим кимсалар бу соҳада ҳам шубҳа-гумон уруғларини сочишга уринмоқдалар. Баъзи мунозаларда гўё қайта қуриш учун социализмнинг доиралари торлик қилади, деган масала қўйилмоқда. Аста-секин сиёсий плюрализм, кўп партиялилик ва ҳатто, хусусий мулкчилик тўғрисидаги фикр ҳам ўртага ташланмоқда. Гўё социализмнинг имкониятларини қайта қуриш орқали намоён этишнинг иложи йўқ, деган гап ҳам айтилмоқда. У ҳолда ҳам, бу ҳолда ҳам гап тузумимизга ва халқимизга, партиямизга, социалистик тартиб-қоидаларимизга ишончсизлик ҳақида бормоқда.

Ошкоралик баҳонаси билан КПССга ҳужум қилишга уринишлар бўлаётганлиги ҳақида ҳам гапирмай ўта олмайман. Қайта қуришни ишлаб чиқиб, таклиф этган, ҳозир демократиялаш соҳасидаги ишга бошчилик қилаётган, жамики қайта қуриш жараёнларини рағбатлантираётган ва ўзи ҳам чуқур янгиланиш даврини бошдан кечираётган ва, шу билан бирга, мамлакатимиз тараққиётининг мазкур бурилиш босқичида жуда муҳим бирлаштирувчилик, жипслаштирувчилик ролини ўйнаётган партияга ҳужум қилишга уринмоқдалар.

КПСС Марказий Комитетининг нуқтаи назари мана бундай: бундай қарашларга қандай субъективлик сабаблар асос бўлмасин, улар қандай вазиятлар тазйиқи остида вужудга келмасин, бундай қарашлар таг-туги билан хато бўлиб, халқ манфаатларига зиддир, моҳият эътибори билан қайта қуришга қарши қаратилгандир. Шу нуқтаи назар жамиятимиздаги устувор кайфиятни акс эттиришига аминман.

Қайта қуришни барбод қилиш, унга зиён етказиш истагидаги кимсалар партияга тош отмоқдалар. Биз қайта қуришни умуман тўғри фикрлаб, олиб борaётганимизга ишончим комил, бу гап биргина менинг фикрим эмас, биз асло бу йўлдан қайтмаслигимиз керак. Бунга ҳам ишончим комил. Қайта қуриш бизга бениҳоя зарур.

Муваффақиятларга маҳлиё бўлмаслик, эришилган натижаларни бўрттириб кўрсатмаслик керак, албатта. Аммо биз танлаб олган йўлни, жамиятни янгилаш йўлини шубҳа остига қўйиш учун ҳеч қандай асослар ҳам йўқ, умидсизликка, ғамгинликка ва, айниқса, саросимага тушишга асослар йўқ. Баъзи мунозараларда эса мана шундай кайфият намоён бўлиб қолмоқда. Биз вужудга келаётган вазиятга сергаклик билан баҳо бериб, истиқболни равшан кўриб, қатъият ва дадиллик билан олга бораверишимиз керак.

Умуман, ўртоқлар, жўшқин ўзгартувчилик жараёнида, ижтимоий турмушнинг эскирган шаклларини ва илгари вужудга келган сийқа усулларни парчалаб ташлаш жараёнида, изчил ислоҳотлар муҳитида рўй бераётган воқеаларга соғлом ақл-идрок билан реалистик баҳо бериш ғоят муҳимдир. Аниқроқ қилиб айтганда, ўтиш даврининг ҳамма жараёнларига, мураккаб ишларига диалектик ёндашмоқ керак.

Боя айтганимдек, бу жараён осонликча кечаётгани йўқ. У илдизлари ўтмишга бориб тақаладиган тобора янги-янги муаммолар юзага чиқармоқда, уларнинг ҳақиқий ўткирлигини ошкор этмоқда. Дарҳақиқат, биз кўпгина муаммоларнинг чинакам ўткирлигини эндигина билиб олаяпмиз. Иқтисодий ва социал-сиёсий тараққиётга халақит берувчи тўсиқлар зўр қийинчилик билан бартараф этилмоқда. Тобора янги-янги муаммолар келиб чиқмоқдаки, уларни ҳал этиш осон бўлмаяпти. Бу ўринда хаталарга, нуқсонларга йўл қўйилиши мумкин. Шу аснода халқнинг тақдирини қадрламайдиган, халқ учун жон куйдирмайдиган кимсалар учун баҳона топилмоқда. Бундай кишиларнинг фақат эгри фикри бор ва уларнинг бошқа ҳеч нарса билан иши йўқ.

Шундай бўлса-да, қайта қуриш, қийинчиликларга ва зиддиятларга қарамай, муттасил олга бормоқда. Рўй бераётган жараёнларнинг асосий тенденцияси мана шу: қайта қуриш кучаймоқда, олга силжимоқда, ўзгартишларимизга чуқурроқ кириб бормоқда. Ўзим хато деб ҳисоблайдиган яна бир ончагина тўқалган мулоҳаза хусусидаги фикримни айтиб ўтмоқчиман: баъзи ўртоқларнинг, гўё биз мамлакатдаги қайта қуриш ишини тугал программасиз олиб бораётганимиз, нимага интилаётганимизни ва нимани хоҳлашимизни билмаяпмиз, деган даъвосини назарда тутаяпман.

Бизда қайта қуришнинг пировардигача ва икир-чикирларигача ишлаб чиқилган назарияси ва сиёсати бор, ҳозирнинг ўзидаёқ биз унинг ҳамма амалий йўналишлари юзасидан зарур қарорлар қабул қилдик, деб сизларга эслатишимга ва, айниқса, биз ўзимиз барпо этаётган жамиятнинг тўла манзарасини кўриб турибмиз, деб таъкидлашимга ҳожат йўқ, аммо биз ўз олдимизга қайта қуриш орқали социалистик жамиятнинг сифат жиҳатидан янги ҳолатига эришиш мақсадини қўйибгина қолмай, шу билан бирга бу жамиятнинг қиёфасини белгилаб ҳам олдик. Келгусида биз интеллектуал жиҳатдан кўп иш қилишимиз керак, албатта. Биз социализмнинг янги қиёфаси концепциясини ишлаб чиқишни давом эттиришимиз керак. Ҳозир биз айни шу иш билан машғулмиз. Биз қайта қуришнинг ҳамма йўналишлари соҳасидаги билимларни чуқурлаштиришимиз зарурлиги мутлақо тушунарли ва равшан. Аммо бизда қайта қуриш стратегияси ва сиёсати йўқлиги хусусидаги даъволар асосиз эканини яна бир бор айтиб ўтмоқчиман.

Айни қайта қуриш назарияси ва сиёсатини ишлаб чиқиш унинг биринчи босқичи асосий мазмунини ташкил этди. Шу мунозабат билан баъзи фактларни шунчаки эслатиб қўймоқчиман.

Биз 80-йилларнинг ўрталарида жамиятимиз тушиб қолган вазиятни Марказий Комитетнинг 1985 йил апрель Пленумида чуқур таҳлил этиб, принципиал баҳолашга асос солдик. Ўшанда турғунликнинг акси тарзида ижтимоий тараққиётни жадаллаштириш вазифасини ўртага қўйдик. Аммо шуни ҳам айтиб қўяй-ки, апрель Пленумининг ўзи ҳам аввалги йиллардаги жуда катта тайёргарлик иши асосидагина ўтказилиши мумкин эди.

Партияда, умуман жамиятда ҳам, шу жумладан, илм-фан, маданият соҳасида ҳам ўзгартишлар зарурлиги тушунчаси етилибгина қолмай, шу билан бирга, бу вазифани қай йўл билан ҳал этиш хусусида жўшқин фикрлар бўлаётган эди. Акс ҳолда, апрель Пленумининг ғояси умуман қандай юзага кела олар эди? Биз материалистлар, диалектиклармиз-ку, ахир, шунинг учун ҳам ҳеч нарса ҳеч нарсадан пайдо бўлмаслигини ва ҳеч нарса ўз-ўзидан йўқ бўлиб кетмаслигини биламиз. Бинобарин, жамиятда қайта қуриш кайфиятлари бошланишидан аввал муайян таҳлилий фикр-мулоҳазалар, маънавий чамалар бўлган эди. Партияда, илм-фан, маданият соҳасида, кенг жамоатчилик доираларида мана шуларнинг ҳаммаси пишиб, етилиб келаётган эди. Янги ғояларнинг салмоқли потенциали вужудга келганини рўй-рост айтмоқ керак. Аввалгидек яшаб бўлмаслигини ҳаммамиз ҳис қилиб турган эдик.

Ҳақиқатан ҳам, сизлардан кўпларингиз билан Марказий Комитетнинг апрель Пленумидан анча аввал ҳам неча марталаб шахсан учрашиб, мунозара қилишимизга тўғри келган эди. Биргина мен билан эмас. Николай Иванович, (Н. И. Рижковга мурожаат этади) шу мунозаралар асосида қанча ҳужжат ишлаб чиқилган эди?

Н. И. Рижков. Бир юз ўнта.

М. С. Горбачев. Николай Ивановича ҳам, менда ҳам бир юз ўнта бир-бирига ўхшаш ҳужжат бор. Апрель Пленумидан анча аввалги даврда эди бу. Бу ҳужжатлар академиклар, ёзувчилар, йирик мутахассислар, жамоат арбобларининг хулосалари эди. Шу мунозаралар ва таҳлилларнинг натижалари апрель Пленумининг қарорларига ва ундан кейинги дастлабки тадбирларга асос бўлди.

1985 йил июнида фан-техника тараққиётини жадаллаштиришга бағишлаб ўтказилган кенгашни эслатиб ўтишим керак, бу кенгаш қайта қуриш ва уни амалий равишда бошлаб юборишнинг вазифаларини англашда катта роль ўйнади. Агар аввалдан ўйлаб иш қилмаганимизда апрель Пленумидан кейин дарҳол шу қадар катта масала юзасидан кенгаш ўтказа олармидик? Бу кенгашни тайёрлаш учун апрель Пленумидан аввалги даврда Марказий Комитетнинг фан-техника тараққиёти масалаларига бағишлаб ўтказилмоқчи бўлган махсус Пленумига ҳозирлаб қўйилган материаллардан фойдаланилди, ўшанда камина докладчи этиб тасдиқланган эди. Аммо ўша Пленум бўлмай қолди.

Партиянинг XXVII съездига тайёргарлик кўриш ва уни ўтказиш муносабати билан қайта қуриш концепциясини ишлаб чиқиш анчагина кенг кўламга чиқарилди. Бу эса бизга жамиятни янгилашнинг пухта ўйланган комплекс программасининг асосий белгиларини съезд номидан совет халқига тақдим этиш имконини берди. Съезд ғоялари Марказий Комитетнинг 1987 йил январь Пленумида янада равшанлаштириб берилди, унда партиянинг роли тўғрисидаги, демократиялаш йўллари ҳақидаги, кадрлар сиёсати тўғрисидаги масалалар диққат марказида бўлди. Қайси масалани олманг, катта-катта муаммолар бор эди!

Ўша йили ўтказилган июнь Пленуми бизни туб иқтисодий ислоҳот концепцияси билан қуроллантирди. КПСС Марказий Комитетининг октябрь Пленуми ва Октябрнинг 70 йиллиги билан боғлиқ бўлган ҳужжатлар тарихий йўлимизни идрок этишда муҳим роль ўйнади. Бу эса жамиятшунослигимиз ва айниқса тарихий фанлар учун кенг имкониятлар очиб берди. Марказий Комитет октябрь Пленумининг сиёсий йўл-йўриқларини амалга ошириш доирасида Сиёсий бюронинг қонунга хилоф равишда репрессия қилинган кишиларни оқлаш комиссияси иш бошлаб юборди.

КПСС Марказий Комитетининг 1988 йил февраль Пленумини ҳам тилга олмасам бўлмайди, унда қайта қуриш идеологияси тўғрисидаги масала кенг миқёсда қўйилди. Жамиятимизнинг шундан кейинги тараққиёти бунинг долзарб масала эканини тасдиқлади.

XIX Бутуниттифоқ партия конференцияси қайта қуришнинг ҳамма жараёнларини идрок этишнинг янги поғонасини бошлаб берди, шу асосда янгиланиш жараёнларини жўшқинлаштиришга оид муҳим сиёсий йўл-йўриқлар қабул этилди . Партия конференцияси сиёсий системани ислоҳ қилиш концепциясини ишлаб чиққанлиги унинг муҳим хизматидир. КПСС Марказий Комитетининг кейинги пленумлари, СССР Олий Советининг яқинда бўлиб ўтган сессияси, партиядаги ҳисобот-сайлов кампанияси ва халқ депутатларининг бўлажак сайлови сиёсий системани янгилашдаги амалий қадамлардир.

Мен айтиб ўтган нарсалар партияда қайта қуриш мақсадлари ва йўллари муҳокама қилиниши муносабати билан кучайиб бораётган ҳамма ишни ўз ичига олмайди. Бу — катта ишнинг асосий босқичларидир, холос. Қайта қуриш стратегияси ва сиёсатини ишлаб чиқиш жараёнида бутун жамият амалий равишда қатнашганлиги эса — энг муҳимидир, ўртоқлар. Энг муҳим масалалар умумхалқ муҳокамасига қўйилди. Бинобарин, биз қайта қуриш назарияси ва сиёсатини шакллантиришнинг умумхалқ характери тўғрисида тўла асос билан гапира оламиз. Бу иш халқимизнинг бутун тажрибасини, жамики интеллектуал потенциалини бамисоли мужассамлаштирди.

Яна бир бор айтиб қўймоқчиман: бизга энди ҳамма нарса равшан, деб асло ҳисобламаяпмиз. Йўқ ва йўқ! Яқин орада биз КПСС Марказий Комитетининг аграр сиёсат масалаларига, мамлакатнинг истиқболдаги социал-иқтисодий тараққиёти концепциясига, миллатлараро муносабатларга бағишланган пленумларини ўтказамиз.

Қайта қуриш сиёсати ва назариясини ишлаб чиқиш фақат ички доиралар билангина чекланмади. У мантиқий равишда теварак атрофдаги дунёга янгича қараш-ларимизда ҳам ўз ифодасини топди. Бунинг ҳам ўз босқичлари бўлди, бу босқичлар бизни ҳозир янги сиёсий тафаккур деб аталаётган ҳамда ташқи сиёсатимизда амалий равишда рўёбга чиқарила бошлаган ва бутун дунёда катта шов-шувга сабаб бўлган сиёсатни ишлаб чиқишимизга олиб келди.

Мана энди сизларнинг олдингизга мен айтган гапларнинг ҳаммаси дарбадарликда адашиб юришга ўхшайдими: деган саволни тўғридан-тўғри қўймоқчиман. Қайта қуриш стратегиясини ишлаб чиқишда ҳам, уни амалга оширишда ҳам равшан мантиқ ва қатъий изчиллик бор. Шу сабабли, биз қаёққа бораётганимизни ва нима қилаётганимизни билмаймиз, деган даъво хусусидаги ҳар қандай бўлмағур гапларни улоқтириб ташлаб, ҳаммамиз қайта қуришни янада чуқурлаштириш ва идрок этишга, белгилаб қўйилган режаларни амалга ошириш соҳасидаги бунёдкорлик ишига фаол қўшилишимиз керак, деб ўйлайман. Назаримда, бу бирдан-бир тўғри хулоса бўлади.

Социал-иқтисодий соҳадаги вазиятни баҳолаш билан боғлиқ бўлган масалалар ҳам ҳозир жамиятимизда давом этаётган мунозаларнинг марказида турибди. Бу хусусда нима деса бўлади? Кейинги вақтларда аҳоли томонидан, оммавий ахборот воситалари томонидан, бир қанча олимлар томонидан вужудга келган вазият тўғрисида кўпгина танқидий фикрлар айтилмоқда. Бунда гап молларнинг, озиқ-овқатнинг етишмаётганлиги, навбат кутиб туришлар ҳақида, уй-жой муаммоси тўғрисида, хизмат кўрсатиш соҳасидаги, коммунал хўжаликдаги ва одамларнинг кундалик турмушига дахлдор бўлган бошқа соҳалардаги камчиликлар тўғрисида бормоқда. Гап камчиликларни танқид қилишдагина эмас. Одамлар буни қайта қуриш билан бевосита боғламоқдалар, гўё қайта қуриш иқтисодий ва социал соҳада ҳозирча кўп қандай наф бермаяпти, кўп ҳолларда вазият ҳатто ёмонлашди, демоқдалар. Умуман, гап жуда муҳим нарсалар ҳақида бораяпти. Мана шуларнинг ҳаммасини жиддий ва чуқур таҳлил этиш, холисона, ҳаққоний баҳолаш лозим.

Хўш, ишларнинг ҳақиқий аҳволи қандай? Агар умумий манзара олиб кўриладиган бўлса, ҳамма иш анча мураккаброқ, ўртоқлар. Шу муносабат билан экономикада ва социал соҳада рўй бераётган жараёнларни қисқача таърифлаб ўтмоқчиман.

Турли тармоқларнинг ривожланишини кўрсатувчи кўпдан-кўп рақамларни айтиб ўтирмайман. Фақат шуни айтмоқчиманки, бир томондан, ўтган йил, назаримда, дуруст кўрсаткичлар билан якунланди. Миллий даромаднинг ва меҳнат унумдорлигининг ўсиш суръатлари аввалги йилга ва XI беш йилликка нисбатан юқори бўлди. Меҳнат унумдорлигининг ўсиш суръатлари анча катта бўлди, бу нарса ўзўзидан жуда муҳимлигини тушунасизлар.

Электроникада, машинасозликда, гарчи сустроқ бўлса ҳам, аммо чуқур ўзгаришлар бошланди — биз бу ердан тўла-тўкис қаноатланмаймиз. Фондларнинг самарадорлигига, материал сарфига ва шу кабиларга тааллуқли ишларнинг ҳамма-маси яхшиланмоқда. Гарчи кўнгилдагидек бўлмаса ҳам, ҳар ҳолда озиқ-овқат ва аҳолига аталган саноат моллари ишлаб чиқариш ҳам кўпайди. Ўтган йили товар оборот ҳам шундан аввалги кўп йиллар мобайнида мисли кўрилмаган миқёсда ошди. Аҳолига хизмат кўрсатиш юксак суръатлар билан ўсиб бормоқда. Хуллас, истеъмол даражаси натура тарзида ҳам, шу жумладан аҳоли жон бошига ҳисобланганда ҳам кўтарилди.

Қайта қуриш социал соҳани ривожлантиришга ҳам ижобий таъсир ўтказмоқда. Ҳар қандай қийинчиликларга қарамай, беш йиллик режалари аниқ-равшан белгилаб қўйилган бўлса ҳам, биз медицина учун ҳам, таълим учун ҳам маблағ топдик, уй-жойлар, мактабгача тарбия муассасалари, касалхоналар, поликлиникалар, клублар, маданият уйлари аввалгига нисбатан

(Давоми иккинчи бетда).

СССР Олий Советига сайловлар олдидан

ХАЛҚ ҲОКИМИЯТИНИ МУСТАҲКАМЛАШ ЙЎЛИДАН

13 январда бўладиган ягона сиёсий кун ана шу мавзуга боғишланади

26 март — СССР халқ депутатлигига сайловлар куни. Бу йирик ижтимоий-сиёсий воқеа СССР халқ депутатлари Съездини сайловчиларнинг эркин хоҳиш-иродалари асосида тузишни таъминлашга даъват этилган.

Бугунги кунда бизнинг жамиятимизда ҳокимият юқори органининг самарали, демократик фаолият кўрсатиши учун сифат жиҳатидан янги шарт-шароитлар вужудга келмоқда. КПСС Марказий Комитетининг 1988 йил ноябрь Пленуми қарорлари ҳамда СССР Олий Советининг навбатдан ташқари ўн иккинчи сессиясида қабул қилинган қонунлар бизнинг сайлов системамизни тубдан янгилашга ёрдам беради.

Бўлажак сайловларнинг ўзига хос жиҳатлари бор. Бу уларнинг жуда муҳим ва жиддий аҳамиятга молик эканлигидир. М. С. Горбачев сессиядаги нутқида бўлажак сайловнинг ўзига хос жиҳати якка мандатли сайлов округларида ўтиши ва бир неча номзод қўйилишида эканлигини алоҳида таъкидлади.

Ўзига хос яна бир жиҳати шундаки, бундан буён депутатлик доимий қонун чиқарувчи, бошқарувчи, назорат қилувчи иш бўлиб, халқ вакилларининг қабул қилинаётган қарорлар мазмунига ҳам, уларнинг ҳаётга татбиқ этилишига ҳам реал таъсир кўрсатишларини таъминлаш имконини беради.

Депутатларнинг учдан бири жамоат ташкилотларидан сайланиши ҳам принцип жиҳатидан янги ва жуда муҳим ҳисобланади. Жамоат ташкилотларидан депутатлар сайлашда амалда барча аҳоли қамраб олинади. Территориал ва миллий-территориал тузилишлар орқали бўлганидек, жамоат ташкилотларидан сайланган депутатлар орқали амалда ҳокимият органида барча совет граждан-лари вакиллари бўлади.

Сайлов тўғрисидаги Қонунга мувофиқ жамоат ташкилотларида СССР халқ депутатлигига сайловлар уларнинг съездлари, конференциялари, ёки умумиттифоқ органлари пленумларида сайловга 20 кун қолгандан сўнг ва кечи билан сайлов округларидаги сайловдан бир кун аввал ўтказилади. Маълумки, ҳозирги пайтда жамоат ташкилотлари йиғилишларида улардан депутатликка номзод кўрсатиш юзасидан таклифлар тўпланмоқда. Кейин бу таклифлар умумиттифоқ миқёсида кўриб чиқилади.

Сайловларнинг биринчи босқичи яъни сайлов комиссияларини тузишда ҳам демократия кучайди. Номзодлар кенг ошкоралик вазиятида кўрсатилди ва муҳокама этилди. Кенг сайловчилар табақаларининг манфаатлари, округларнинг ўзига хос хусусиятлари одилона ҳисобга олинди.

Тошкент областида территориал сайлов округлан 9. та, миллий-территориал сайлов округларидан 7 та округ сайлов комиссиялари тузилган.

Территориал сайлов округлари сайловчиларнинг сонига қараб тузилади. Яъни ҳар бир округга 257,3 минг киши тўғри келади. Ҳар бир иттифоқдош республикада 32 тадан миллий сайлов округлари тузилади. Овоз бериш ва уларни ҳисоблаб чиқиш учун сайлов округлари сайлов участкаларига бўлинади. Сайлов участкалари сайловдан камида икки ой олдин тузилади. Бу участкаларда сайловчилар сони 20 дан кам бўлмаслиги ва 3 мингдан ошмаслиги керак. Депутатлик корпусини тузишдек масъулиятли босқич бошланган. 1988 йил 26 декабрдан 1989 йил 24 январгача территориал ва миллий-территориал округлардан СССР халқ депутатлигига номзодлар кўрсатилади. Депутатлар обрўли, жамиятни революцион янгилаш зарурлигига чуқур ишонадиган кишилар бўлишлари керак. Улар қайта қуришни чақириқлар ва шиорлар билан эмас, балки конкрет амалий ишлар билан олга силжитаётган кишилар бўлишлари лозим.

Бизнинг эртанги вакилларимиз сиёсий арбоб сифатида Советларда ишга киришишлари, ўз сайловчилари манфаатларини бутун халқ манфаатлари билан, бутун жамиятни ривожлантириш вазифалари билан қўшиб олиб бора оладиган қобилиятли кишилар бўлмоғи зарур. Шунинг учун ҳам депутатликка номзод кўрсатиш борасидаги масъулият ғоят кучлидир.

Депутатликка номзодлар фақат меҳнат коллективлари йиғилишларидагина эмас, балки турар-жойлардаги сайловчилар йиғилишларида ҳам кўрсатиладиган бўлаётганлиги бўлажак сайловларнинг ўзига хос янгилигидир. Бундай йиғилишларда округда истиқомат қилувчи аҳолидан камида 500 сайловчи қатнашгандагина ваколатли ҳисобланади.

Йиғилишларда номзодларни чекланмаган миқдорда кўрсатиш учун шарт-шароитлар яратиб берилиши зарурлиги Қонунда айтилган. Сайловчилар ўзларини ҳам номзод қилиб кўрсатишлари мумкин.

Номзод учун йиғилиш қатнашчиларининг ярмидан кўпи овоз берган тақдирда унинг номзоди кўрсатилган ҳисобланади. Агар кўрсатилган номзод у ёки бу сабаб билан СССР халқ депутатига қўйиладиган талабларга жавоб бермайдиган бўлса, бошқа меҳнат коллективидан ўша номзоддан дурустроқ номзодни кўрсатиш формасидан фойдаланиш мумкин бўлади.

Маълумки, ҳар бир коллектив кўпроқ ўз вакилини кўрсатишга ҳаракат қилади. Агар бу жараён аниқ тартибга солиб турилмаса қонда бузилиши, ҳар хил чалкашликлар юз бериши мумкин. Шунинг учун Қонунда номзодларни аввал округ сайловолди йиғилишларида муҳокама этиш назарда тутилган. Бундай йиғилишларга тегишли сайлов комиссиясида рўйхатга олиш учун номзодни кўрсатиш ҳуқуқи берилган.

Депутатликка номзодларга округ сайловолди йиғилишларида ўзларининг бўлажак фаолиятлари программаларини баён этиш имкони берилади. Йиғилишнинг ҳамма иштирокчиси номзодни муҳокама қилиш ва шу юзасидан ўзининг таклифини киритиш ҳуқуқига эга.

Округ сайловолди йиғилишларини 1989 йил 25 январдан 22 февралгача ўтказиш мўлжалланган.

Ҳар бир номзод 10 нафаргача ишончли вакилга эга бўлиши мумкин. Ишончли вакиллар сайлов кампаниясини ўтказишда унга ёрдам берадилар, шу номзодни депутат қилиб сайлаш юзасидан ташвиқот олиб борадилар, давлат ва жамоат ташкилотлари билан ўзаро муносабатда, шунингдек сайлов комиссияларида унинг манфаатларини ифодалайдилар.

Депутатликка номзоднинг сиёсий, ишчанлик ва шахсий фазилатларининг меҳнат коллективларида, турар-жойларда сайловчилар ўртасида ва жамоат ташкилотларида эркин ва ҳар томонлама муҳокама қилишини гарантиялаш, шунингдек йиғилишларда, матбуотда, телевидение ва радио орқали номзодни ёқлаб ва унга қарши ташвиқот қилиш ҳуқуқи мавжудлиги ҳам янгиликдир.

Аввалги кампаниялларга нисбатан фарқли ўлароқ бу сафар овоз бериш сайлов куни эрталаб соат 7 дан 20 гача давом этади. Улар Қонунга мувофиқ махсус ажратилган хоналарда ўтказилади.

Шундай қилиш керакки, овоз беришда ҳар бир сайловчининг ўзи қатнашсин. Бу шунинг учун ҳам муҳимки, энди кўпгина округлар бўйича бир неча номзод бўлиб, сайловчи улардан фақат бирини қолдириб, қолганларини ўчириб ташлаши керак. Акс ҳолда бюллетен ҳақиқий эмас, деб ҳисобланади.

Мандатлар сонига мувофиқ энг кўп овоз олган номзод депутат қилиб сайланган ҳисобланади. Рўйхатга олинган сайловчиларнинг ярмидан ками қатнашган бўлса, бундай сайловлар ўтказилмаган ҳисобланади. Сайловларнинг натижалари сайлов комиссиялари мажлисларида аниқланади.

Агар сайлов округи бўйича икки кишидан кўпроқ номзод овозга қўйилган бўлсаю, улардан бирортаси ҳам сайланмаса, округ сайлов комиссияси энг кўп овоз олган икки номзод учун округда такрор овоз беришни уюштириш юзасидан қарор қабул қилади. Сайлов округида такрор овоз бериш икки ҳафтадан кечиктирмай ўтказилиши керак.

Агар сайлов округи бўйича кўпи билан икки номзод овозга қўйилган бўлса-ю, улардан бирортаси ҳам сайланмаса ёки сайлов округи бўйича сайлов ўтказилмади, деб топилган бўлса ё бекор қилинган бўлса, ёки қайта овоз бериш депутат қилиб сайланган номзодни аниқлаб беролмаса, унда икки ҳафтадан кечиктирмай қайта сайлов ўтказилади.

СССР халқ депутатлари Съезди айрим СССР депутатларининг ваколатларини ҳақиқий эмас деб ҳисобласа, шунингдек депутат чақириб олинса, бошқа сабабларга кўра депутатлик ваколати муддатидан илгари тўхтатиб қўйилса тегишли сайлов округларида ёки жамоат ташкилотларида депутатнинг ваколати тугаган пайтдан бошлаб уч ойлик муддат ичида янги сайлов ўтказилади.

ҚАЙТА ҚУРИШНИНГ ИНТЕЛЛЕКТУАЛ ИМКОНИЯТЛАРИНИ ОШИРАЙЛИК

(Давоми. Боши биринчи бетда).

каттароқ ҳажмларда қуриб битказилмоқда ва ишга туширилмоқда. Мана шуларнинг ҳаммаси аҳолининг ошиб бораётган талаб-эҳтиёжларини қондиришга бевосита таллуқлику, ахир.

Демак, ҳамма нарса кўпаймоқда. Аммо менинг гапимни эшитиб туриб, сизларда, хўш, буларнинг ҳаммаси қани? Нега магазинларда ҳали ҳам навбат кутиб турилибди, нега кўпгина зарур буюмлар камчиллиги ҳали ҳам камаймаяпти? — деган савол туғилиши табиий.

Мана шу ўринда, ўртоқлар, биз экономикадаги ҳозирги аҳволнинг энг муҳим масаласига — молиявий ҳолатга, пул муомаласига, пул маблағлари ва молларнинг мувозанатлилигига яқинлашиб келдик. Вазият беҳосдан пайдо бўлгани йўқ. Давлат бюджетининг камомади жамоатчиликдан зўр бериб яшириб келинган бўлса ҳам, аммо ҳақиқатда мавжуд эди. Бу эса ўтмишдан бизга қолган энг оғир мерос, деса бўлади. Мана шу камомад бутун халқ хўжалигига асоратли таъсир ўтказиб келмоқда, албатта. Халқ хўжалигининг кўпгина тармоқларида амалда ишлаб топилмаган пулни тўлайверишдек яроқсиз практика мамлакатдаги пул муомаласига жиддий таъсир қилар эди. Бу эса истеъмол бозорида жуда катта қийинчиликни келтириб чиқарар эди.

Кейинги 20 йил мобайнида аҳолининг даромадлари товарлар ишлаб чиқаришдан кўра тезроқ ошганлигини айтиш кифоя. Бу вазият кўп жиҳатдан инвестиция сиёсатидаги катта хатоликлар билан боғлиқдир, натижада маблағлар кўпдан-кўп объектларга сочиб юборилди, бу эса қурилишлар ишга тушириш муддатларини чўзиб юборишга олиб келди, зарур молларни ишлаб чиқаришни кўпайтириш суръатларига халақит берди. Кўпгина маблағ эса унчалик зарур бўлмаган объектларни қуришга сарфланганини ҳам рўй-рост айтмоқ керак.

Стратегик хатоларга ҳам йўл қўйилди, чунончи, кўп ўн йилликлар давомида қишлоқ хўжалигига ҳам, енгил саноатга ҳам, озиқ-овқат саноатига ҳам, хизмат соҳасига ҳам дуруст эътибор берилмади. Экономикада ва, айниқса, истеъмол бозорида муаммолар кўпайиб бораётганини ҳаммамиз аллақачондан буён сезиб келганимизни ҳам айтмоқ керак. Хўш, бу муаммо қандай ҳал этилди? Нефтнинг вақтичалик нархлари ва уни сотиш ҳажмини кўпайтириш ҳисобига, вино-арақ ишлаб чиқаришни ошириш ҳисобига ҳал этиб келинди.

Афсуски, биз молия хўжалигидаги ва пул муомаласидаги ишларнинг аҳволини ўнглаб олишга ҳали муваффақ бўлганимиз йўқ. Вазият ҳатто кескинлашмоқда. Бу ҳол жаҳон бозорида нефть нархининг пасайиши билан ҳам боғлиқдир, нефть нархининг пасайиши оқибатида биз 1985—1988 йилларда 37 миллиард сўм кам пул олдик. Алкоголли ичимликлар сотишдан тушадиган пул ва даромадлар ҳам кескин камайди, шунинг натижасида биз мазкур даврда 49 миллиард сўм кам пул олдик. Тўғри, бу масала хусусида турли мулоҳазалар айтилмоқда. Баъзилар буни ҳозирги раҳбарият хатосининг натижаси, деб ҳисобламоқда. Буни асоссиз айблаш, деб ўйлайман. Биз мазкур йўлни ўтказишдаги баъзи янглишишлар ҳақидагина гапиришимиз мумкин, аммо йўлнинг ўзи тўғри. Бу хатоларнинг илдизлари олис ўтмишга бориб тақалади, ўтмишда ишларнинг аҳволи вино-арақ сотиш ва халқни ичириш ҳисобига тўғрилаб келинар эди. Бизда ичкиликбозлик асосида қонун бузиш ҳоллари ҳам, ўлдириш ҳоллари ҳам камайганига, оилалардаги, жамиятдаги, ишлаб чиқаришдаги вазият соғломлашганига ҳам бир назар ташланг. Баъзилар мамлакатда интизом бўшашиб кетди, деб айтмоқда. Маълумотлар эса мана шу ва бошқа сабабларга кўра прогул қилиш, ишга чиқмаслик ҳоллари ўтган вақт мобайнида бир ярим баравар камайганини кўрсатиб турибди.

Кўзда тутилмаган чигалликларни, масалан, Чернобиль атом электр станциясидаги аварияни ҳам биз кўрган зарарлар жумласига қўшмоқ керак. Энди Арманистондаги зилзила ҳам бунга қўшилди. Яширишнинг хожати йўқ: биз Афғонистондаги вазият муносабати билан ҳам катта чиқим қилаяпмиз.

Аммо, манзара тўлиқ бўлиши учун ўзимиз йўл қўйган камчиликларни ҳам айтмоқ керак. Биз вазиятни яхшилаш учун ҳар ҳолда бундан кўра кўпроқ иш қилишимиз мумкин эди. Меҳнат унумдорлигини ўстириш суръатлари анчагина юқори эканини боя айтиб ўтдим. Аввалги йилга нисбатан меҳнат унумдорлиги 5,1 процент ошди. Аммо бошқа гапни ҳам айтмоқ керак: бултур иш ҳақи 7 процент, яъни меҳнат унумдорлигидан анча тезроқ ошди. Бунинг оқибати нима бўлишини ўзингиз тушунасизлар.

Биз инвестиция сиёсатига зарур тузатишларни киритиш, капитал қурилишда тартиб ўрнатиш вазифаларини жуда суст ҳал қилаяпмиз. Рўй-рост айтганда, аввалига иш юришди, сўнгра бўшашувчанликка йўл қўйдик. Буни аввало марказий раҳбарликнинг камчилиги, деб ҳисоблайман. Биз чала қолган объектлар миқдорини камайтириш бир ёқда турсин, ҳатто уларнинг кўпайишига йўл қўйдик. Ҳозирча корхоналардаги материал ресурсларининг запаслари жуда кўп, ахир бу миллий даромадни ҳаракатсиз қолдиришдан бошқа нарса эмас. Халқ истеъмоли моллари ишлаб чиқаришни кўпайтириш ҳақида айтилган гаплардан ташқари шу молларни ишлаб чиқариш планлари бажарилмай қолганини ва бу моллар бозордаги кескин вазиятни эътиборга олганда, ҳали ҳам кам эканини таъкидлаб ўтиш керак, албатта.

Иқтисодий ислоҳот ҳали чинакамига амалга оширилмаганини ҳам ўз камчиликларимиз жумласига қўшмоғимиз керак, деб ўйлайман. Биз чиқимдорлик экономикаси механизмини пировардигача бартараф этганимиз йўқ. Хўжалик юритишнинг самарали усулларини ўзлаштириш ва, аввало, ижарага, хўжалик ҳисобига, ўзини-ўзи пул билан таъминлашга ўтиш ҳали ҳам суст бораётганлигини тан олишимиз лозим. Жамиятда бу жараёнларга ҳали ҳам қаршилик қилинмоқда. Инсоннинг ишлаб чиқаришдаги янги мавқеи, мулк билан алоқанинг янги характери кўп кишилар учун ғайриодатий бўлиб чиқди. Зеро, биз инсоннинг ишлаб чиқариш воситаларидан бегоналашувига барҳам беришни, инсоннинг хўжайинлик туйғусини яна ривожлантиришни, унинг шахсий имкониятларини намоён этишни хоҳлаймиз.

Масалаларнинг мана шу бутун мажмуаси йил охирида Сиёсий бюронинг икки кунлик мажлисида ҳукумат аъзолари, план-молия органларининг, бир қанча министрликлар ва идораларнинг раҳбарлари иштирокида жуда синчиклаб муҳокама қилинди. Бу муҳокамани СССР Министрлар Советининг 14 январда бўладиган кенгайтирилган мажлисида йил якунларини муҳокама қилиш чоғида давом эттириши ўйлаяпмиз. Туб иқтисодий ислоҳот принципларини турмушга фаол тадбиқ этиш ва экономикамиздаги салбий ҳолатларни бартараф этиш учун бундан буён қандай йўл тутишимиз, ҳозирги реал вазиятда қандай ҳаракат қилишимиз керак? — деган саволга ҳам асосли жавоб топишга интилиб кўрдик.

Шу муносабат билан айта оламанки, 1989 йил туб иқтисодий ислоҳотни амалга оширишда бу жиҳатдан жуда муҳим босқич бўлади. Моддий ишлаб чиқаришнинг барча тармоқлари тўла ўзҳамда хўжалик ҳисоби ва ўзини ўзи пул билан таъминлаш принципларига ўтказилади. Бу — осон вазифа эмас. Шу сабабли, биз экономикадаги қайта қуриш жараёнларини ривожлантиришга ҳалақит бераётган ҳамма тўсиқлар қатъият билан олиб ташланадиган тарзда иш тутмоғимиз керак.

Кооператив ҳаракатни, якка тартибдаги меҳнат фаолиятини ривожлантириш муносабати билан келиб чиққан ҳодисалар ҳақида кўп фикр юритдик ва бу хусусда ҳам тегишли қарорлар тайёрлаб қўйилди. Бу қарорлар, бир томондан кооператив ҳаракатни ҳар томонлама қўллаб-қувватлашга қаратилган бўлса, шу билан бирга, бу муҳим ишдаги хатоликларнинг олдини оладиган зарур воситаларни яратишга ҳам қаратилгандир. Бу соҳада биз оқилона ишлашимиз керак. Биз кооператорлар билан қандай иш тутиш тажрибасини унутиб юбордик. Ҳолбуки, Совет ҳокимиятининг дастлабки йилларида ва умуман Россияда бу соҳада каттагина тажриба бор эди. Ҳатто урушдан кейин ҳам саноат кооперацияси мавжуд бўлган пайтда шундай тажриба бор эди. Энди биз ўша тажрибаларнинг ҳаммасини эсга олишга ва бундан ташқари, социалистик мамлакатларга ҳам, Швеция, Норвегияга ҳам бориб, кооперация механизми у ерларда қандай ишлаётганини, бу жараёнлар қандай бошқарилаётганини кўриб келишга мажбур бўлдик.

Хуллас, биз мана шу ишларнинг ҳаммасини қилаверамиз, ўртоқлар. Фан-техника тараққиётини ривожлантириш билан боғлиқ жараёнларни ҳар тарафлама олға силжитиш лозим. Бу соҳада ҳам модернизациялаш йўлига кирган меҳнат коллективлари учун афзаллик яратиб беришни кўзлаб, рағбатлантирувчи тадбирларни амалга ошириш назарда тутилади. Бирон-бир тарзда модернизациялашга ва янги маҳсулотни, янги технологияни ўзлаштиришга жалб этилаётган корхона иқтисодий жиҳатдан мураккаброқ аҳволга тушиб қолмоқда. Демак, механизмимиздаги ҳамма нарса пухта ўйланган эмас. Ҳозир шу соҳадаги таклифларни тайёрлаяпмиз. Бизда иқтисодий вазиятга қараб дарҳол ўзгартириладиган, талаб қилинаётган тармоқларни, айни шундай фаолият турини рағбатлантирадиган ва, аксинча, юлғичликни жазолайдиган солиқ сиёсати механизми пухта ишлаб чиқилмаганини тан олмоқ керак.

Публицистлар, иқтисодчиларнинг шу масалага оид материалларини ўқисангиз, ҳамма муаллифлар ҳам ўткир танқидчи экани маълум бўлади, амалий таклифлар эса оз. Бу — бизнинг иллатимиз, бу иллат учун ҳеч кимни айблаш керак эмас: аввал бундай таклифларга ҳожат йўқ эди, социал буюртма ҳам бўлмаган эди. Аммо биз яхшироқ яшашни, ишни яхшироқ юритишни хоҳласак, демак, амалий фикрлашни ўрганиб олишимиз ҳам керак.

Улгуржи савдога, корхоналар ўртасида бевосита алоқаларга ўтишни жадаллаштириш кераклигини турмуш кўрсатиб турибди. Иқтисодий муносабатларни тўдан қайта қуриш ва аграр сектордаги социал аҳволни ўзгартириш учун тегишли шарт-шароитларни яратиш — биринчи галдаги ишимиздир. Бизнинг шу хусусдаги мулоҳазаларимиз моҳияти сизларга маълум, шу сабабли масаланинг тафсилотига берилмоқчи эмасман. Дарвоқе, яқин орада КПСС Марказий Комитетининг шу муаммоларга бағишланган махсус Пленуми бўлади.

Авж олиб кетган мунозарада нарх белгилаш ва нархларни қайта кўриб чиқишни ислоҳ қилиш масаласи айниқса ўткир қилиб кўтарилди. Бу — иқтисодий ислоҳотнинг энг муҳим ва принципиал масалаларидан бири эканини айтмоқ керак. Бу масалани тўғри, илмий асослаб ҳал этмай туриб, замонавий, самарали, чиқимсиз иқтисодий механизмни вужудга келтириб бўлмайди. Аммо, шу билан бирга, айни шу масаланинг ўзи иккинчи томондан меҳнаткашларнинг аҳволига таллуқлидир.

Бу хусусдаги мунозара нимани кўрсатди? Биринчидан, баъзи ўртоқлар бир неча ой мобайнида ўз фикрларини икки-уч мартадан ўзгартиришга улгурдилар. Буни мен таъна қилиш учун эмас, балки бу ҳақадар мураккаб масала эканини тасдиқлаш учун айтяпман. Ҳатто билимдон кишилар ҳам муаммонинг моҳиятига узил-кесил ҳеч етиб бора олмаётганликларини кўриб турибсизлар. Марказ шаънига жуда кўп даъволар айтилмоқда. Нега у индамай турибди, демоқдалар. Аввало, марказ индамай турмаганини айтиб ўтмоқчиман. Марказнинг бу хусусдаги принципиал позицияси маълум ва бу позиция ўзгаргани йўқ. Биз нарх белгилаш масалаларини ҳал этиш чоғида меҳнаткашларнинг турмуш даражаси пасайишига йўл қўймаслигимиз кераклигига асосланяпмиз. Бу энг муҳимидир. Мана шу нархларни ва нарх белгилашни ислоҳ қилиш вақти ҳамда ўтказиш суръатларини танлаб олиш биз учун жуда муҳим эканлиги равшан. Биз мана шуларнинг ҳаммасини синчиклаб чамалаб кўришимиз: уни қайси муддатларда ва қандай суръатлар билан ўтказишимиз кераклигини аниқлашимиз лозим.

Шуни айтишим керакки, марказнинг «пинҳона найранглари» хусусидаги ҳамма гаплар, марказда яна ишни яширин тарзда ўтказиб, халқини доғда қолдиришмоқчи, деган ҳар қандай шубҳа-гумонлар буларнинг ҳаммаси масъулиятсизлик билан қилинаётган ғайқовчиликдир. Масала жуда жиддий муаммога таллуқли эканлиги сабабли, таъбир жоиз бўлса, фикр-мулоҳазаларнинг масъулияти ҳақида баъзи бировларга эслатиб қўйиш керак. Ҳозир чўқур ўйлаб иш олиб борилаётганини, унда олимлар, мутахассислар, жамоатчилик вакилларининг кенг доиралари қатнашаётганини назарда тутиш лозим. Бу хусусда жиддий таклифлар тўпланганида биз уларни албатта умумхалқ муҳокамасига қўямиз. Бу масалалар пинҳона ҳал этилмайди. Буни мен бутун масъулият билан яна бир бор таъкидлаб ўтмоқчиман.

Ўтган йили фан-техника, структура ва молия сиёсати муаммоларини ҳал этишда марказнинг ролини ҳам кўп жиҳатдан равшанлаштириб берди. Бу масалаларнинг ҳаммасини қўлда маҳкам тутиш керак. Марказ ўзининг тўғри, илмий асосланган қарорлари билан экономикамизни ривожлантиришда йўл қўйилган бузилишларни тузатиш ҳамда туб иқтисодий ислоҳотни изчиллик билан амалга ошириш учун ҳуқуқий, иқтисодий шарт-шароитларни яратиш лозим. Бунда гап бюрократизм усуллари ҳақида борма-ётганлигини тушуниб турибсизлар. Йўқ, масала шундаки, илм-фанга таяниб, объектив жараёнларни кўра билиш, умумий иқтисодий характердаги қарорларни ўз вақтида қабул этиш керак.

Бизга кучли марказ керак. Экономикамизнинг характери, давлатимизнинг федератив характери шуни тақозо этади. Ишлаб чиқарувчи кучларни жойлаштиришни, регионларнинг манфаатларини уйғунлаштиришни, республикаларни ривожлантиришни асослаб бериш лозим. Марказсиз бу иш номатлуб тус олиши мумкин ва ҳатто, бу ишни қилишнинг иложи ҳам бўлмайди. Бу ўринда марказнинг роли билан жойларнинг ташаббуси, мустақиллиги нисбатининг диалектикасини тўғри тушуниш муҳимдир.

Амалий жиҳатдан айтиладиган бўлса, бозорнинг мутаносиблигини таъминлаш ҳамда молиявий муносабатларни тартибга солиш марказнинг сира ҳам кечиктириб бўлмайдиган ва ўткир вазифасидир. Тажриба шуни кўрсатмоқдаки, эҳтимол, бунда биз анча кескин, қатъий чора-тадбирларни ҳам кўришга мажбур бўлсак керак, ана шу чора-тадбирлар, аввало, бизнинг бюджетга алоқадор харажатларимизга, жумладан, халқнинг социал эҳтиёжларига бевосита алоқадор бўлмаган баъзи катта программаларга қилинадиган сарф-харажатларга дахл қилади. Масала шу қадар ўткир бўлиб турибдики, биз ўзимизнинг мудофаага қилаётган сарф-харажатларимизни ҳам кўриб чиқишимиз лозим бўлади. Бу масалани дастлабки тарзда ўрганиб чиқиш биз давлатнинг хавфсизлик ва мудофаа қобилияти даражасини пасайтирмасдан ана шу сарф-харажатларни камайтира олишимизни кўрсатмоқда. Бу нарса бошқа соҳаларга ҳам дахл қилади. Биз, корхоналарнинг зарар кўриб ишлашини қачонгача бюджетдан пул билан таъминлайверамиз, деган саволга жавоб қайтаришимиз керак.

Пировард натижада эса қайта қуриш тақдири меҳнат коллективларининг, хўжалик кадрларининг, бутун партиямизнинг туб иқтисодий ислоҳот йўлини амалга ошириш борасидаги фаолиятига боғлиқдир. Ҳозир амалий, бунёдкорлик иши олдинги ўринга чиқмоқда. Буни биз ҳаммамиз англаб олишимиз керак, ўртоқлар, Митинглар дилхушлик билан ўтади, аммо қайта қуриш олға силжиши учун бизнинг барча интеллектуал кучларимизни кундалик ишларга қаратиш зарур.

Тугаган йил демократиялаш жараёнлари кенгайтирилибгина қолмай, балки чуқурлаштирилган йил сифатида бизнинг хотирамизда ва тарихда қолса керак. Бу, аввало, сиёсий ислоҳотни амалга оширишга, ҳуқуқий давлатни барпо этишга реал равишда киришилганлик билан боғлиқдир. Биз ўтмишдан сабоқ олиб тарихимизда рўй берган ва социализмга ғоят катта зиён етказган, унинг инсонпарварлик принципларини бузган ва шу тариқа олға томон ҳаракатга кўп йиллар ҳамда ўн йиллар мобайнида тўсқинлик қилган барча салбий ҳодисалар такрорланмаслиги учун гарантияларни вужудга келтирмоқдамиз. Аввалги тажриба ҳам, кейинги йилларнинг тажрибаси ҳам революцион ўзгартишларнинг муваффақияти халқ бу жараёнга қанчалик реал жалб этилганига боғлиқ бўлишини кўрсатмоқда. Вазифани эса сиёсий системани тубдан ислоҳ қилмай туриб, ҳал этиш мумкин эмас.

Биз мамлакатдаги барча ижтимоий муассасаларнинг фаолиятига кенг социалистик демократия принциплари асосида янги мазмун, янги характер бағишлашимиз лозим.

Биз XIX партия конференциясига ҳозирлик кўраётганимизда қайта қуришнинг яна бир фронтини очиш керакми ёки йўқми, буйруқбозлик-демократик структурани парчалаш керакми ёки йўқми, деган савол аслида бизнинг олдимизда турмаган эди. Ҳаётнинг ўзи бизни шунга олиб келиб қўйди. Шу боисдан бизга, бир йўла шунча ишга киришишнинг ҳожати бормикан, дейишганида бундай мулоҳазаларни зиммамизга кўп вазифаларни бир вақтда ҳал этиш юки тушганлиги хусусидагина тўғри деб эътироф этиш мумкин. Аммо биз сиёсий ислоҳотни ва бошқа вазифаларни ҳал этишни кечиктириб туриш мумкин эди, аввалига иқтисодий масалаларни ҳал қилиш, одамларнинг қорнини тўйғазиш лозим эди ва ҳоказо, деган фикр-мулоҳазаларни асоссиз, деб ҳисоблаймиз.

Эҳтимол, унча хабардор бўлмаган киши учун бу жозибали ҳамдир. Аммо масалани бундай қўйиш сиёсий ва илмий нуқтаи назардан енгилтакликдир. Агар устқурмамиз ишга тушмаса, буйруқбозлик-бюрократик системани емириб ташламасак, энг муҳим иқтисодий муаммоларни ҳал эта олмаймиз. Лекин уни қандай емириш керак? Баъзи бировлар 1937 йилги машъум тажрибадан фойдаланишни — «улоқтириб ташлашни», «бульдозер билан текислашни» ва ҳоказоларни таклиф этмоқдалар. Йўқ, биз ҳеч қачон бундай қилишишга йўл қўймаймиз. Биз шундай механизмларни яратишимиз керакки, ана шу механизмлар ўзини-ўзи созлайдиган, бунинг устига мана шу барча жараёнларга бош ижрочи — халқни жалб этиш орқали ўзини-ўзи тартибга соладиган бўлиши керак. Аслини олганда, меҳнаткашлар ҳокимиятни ўз қўлларига олиш ва уни амалга ошириш мақсадида 1917 йилнинг октябрида баррикадаларга мана шуни деб чиқишган эдилар-ку, ахир.

Агар биз сиёсий системани чуқур ислоҳ қилиш вазифаларини айни бир вақтда қатъиян ҳал этмас эканмиз, иқтисодий ва социал соҳаларда ҳеч нарса ўзгармайди. Шундай қилинмаса, социалистик демократия имкониятлари намоён бўлмайди, бутун халқни ўзгартирувчилик жараёнларига жалб қилиш мумкин эмас. Айни мана шу масалалар — сиёсий ислоҳот масалалари XIX партия конференциясининг марказида бўлди. Ўтилган йўлга муайян масофада туриб назар ташлаш ҳамда вазиятга энди осойишта баҳо бериш имкониятимиз бўлган ҳозирги пайтда конференция — мамлакат ҳаётида маррани белгилаб берган воқеа бўлди, деб айтиш мумкин. Тарихимизни, қайта қуриш тарихини икки босқичга — XIX партия конференциясигача бўлган ва ундан кейинги, у ишлаб чиққан сиёсий йўл-йўриқлар асосида рўй бераётган воқеалар босқичига ажратиш мумкин.

Менимча, эндиликда биз ҳаммамиз конференциянинг аҳамиятига бир хил баҳо беряпмиз. Лекин шу даврада баъзи нарсаларни эслаб ўтиш ортиқчалик қилмайди, деб ўйлайман. Чунки, конференция арафасида шундай бир муайян пайт бўлган эди-ки, ўшанда унга қарши овозлар анча баланд янграган эди. Бунинг устига, конференция ўтказилишини оз бўлмаса қайта қуриш позицияларидан чекиниш, деб билиб, уни қолдириш қатъий равишда таклиф қилинди. Ҳозир биз ана шу шубҳа-гумонлин кайфиятларни ва даъватларни турмушнинг ўзи рад этди, деб айта оламиз. Конференция ўтказилиши натижасида биз аниқ-пухта йўл-йўриқларга эга бўлиб қолдик, ана шу йўл-йўриқлар бизнинг бутун қайта қуришимизга ўзгача суръат, ўзгача теранлик, янги жўшқинлик бахш этди. Зотан, Марказий Комитетнинг йўли тўғри ва самарали бўлиб чиқди. Бу йўлни партия ва халқ қабул қилди.

Тўғри, иш фақат шу билангина чекланиб қолгани йўқ. Конференциядан кейин, унинг йўл-йўриқлари амалда рўёбга чиқарила бошлаганида, биз яна шундай вазиятга дуч келдик — танқидий кайфиятдаги таниш овозлар яна эшитила бошлади. Марказий Комитетдан оз бўлмаса конференция қарорларидан чекинди, деб шубҳа қилишди. Яна таклиф — энди эса сиёсий ислоҳотнинг биринчи босқичига таллуқли ғоят муҳим қарорлар қабул қилиши лозим бўлган Олий Совет сессиясини қолдириш тўғрисидаги таклиф пайдо бўлди. Ўзларингизга маълумки, бу сафар ҳам Марказий Комитетнинг позициясини жамият кенг кўламда қўллаб-қувватлади, умумхалқ муҳокамасини ҳисобга олиб, узил-кесил ишлаб чиқилган таклифларни эса СССР Олий Советининг сессияси қабул қилди.

Ўртоқлар, буларнинг ҳаммасини мен нима учун айтяпман? Юқоридаги воқеаларгина эмас, балки қайта қуришнинг бутун тажрибаси шуни яққол кўрсатиб турибди-ки, партия қайта қуриш ғояларининг мужассам ифодачиси ва уларни амалда рўёбга чиқаришнинг кафили сифатида ғоят муҳим роль ўйнамоқда. Шу гапларни айта туриб, манзарани асло безаб кўрсатмоқчи эмасман. Йўқ. Сиёсий авангард сифатида партиянинг роли мураккаб, зиддиятли вазиятда, фикрлар тўқнашаётган вазиятда рўёбга чиқарилмоқда, албатта. Фақат битта, энг асосий фикрни айтиб ўтмоқчиман, холос, чуқур ўзгартишлар босқичида биз назарий, мафкуравий, ташкилий жиҳатдан кучли, ленинча принциплар асосида, мулоқотни, фикрлар қиёсланишини ҳам, халқ олдидаги ғоят буюк масъулиятни ҳам тақозо этадиган кенг ички партиявий демократия асосида иш кўрадиган партияга яна ҳам кўпроқ муҳтожмиз.

Партия сиёсий системани қайта қуришда ишни ўзидан бошлаши кераклиги мутлақо мантиқийдир. Биз сиёсий авангард сифатида партиянинг роли ва имкониятини намоён этиш, халқ ҳокимиятининг чинакам органлари сифатида Советларнинг илк характерини қайта тиклаш мақсадини кўзлаб, ишни партия, хўжалик ва совет органлари ўртасидаги вазифаларни аниқ белгилаб қўйишдан бошладик. Бутун партия турмушини қайта қуриш ҳам айни мана шу нуқтаи назардан олиб борилмоқда, сайлаб қўйиладиган органларнинг роли оширилмоқда, район комитетларидан бошлаб то КПСС Марказий Комитетигача партия аппаратининг структураси такомиллаштирилмоқда. Кези келганда шуни айтиш керакки, партия Марказий Комитетининг аппаратини 40 процент қисқартириш тўғрисида қарор қабул қилинди ва бу борадаги ишларнинг анчагина қисми ҳозирдаёқ бажариб қўйилди. Марказий Комитет комиссиялари тузилди, партия аппаратининг функциялари ўзгартиридди: улар сиёсатга йўналтирилган.

Партия ташкилотларини соғломлаштириш жараёни актив давом этмоқда. Коммунистларнинг ташаббускорлиги, уларнинг принципиаллиги, талабчанлиги ой сайин кучайиб бораётганлигини, яқиндагина танбаллар қаторига қўшиб келинган кишиларнинг кўпчилиги ҳозир янги шароитда қайта қуришнинг барча ишларида фаол қатнашаётганликларини кўриб турибмиз.

Муҳити жиҳатидан ҳам, мазмуни жиҳатидан ҳам, қарорларни муҳокама этиш ва қабул қилишда, сайлаб қўйиладиган органларни тузиш чоғида коммунистларнинг фаоллиги жиҳатидан ҳам партияда бундай ҳисобот-сайлов кампанияси анчадан буён бўлмаган эди. Ҳамма иш ҳам исталганидек бораётгани йўқ, албатта, аммо вазият мутлақо ўзгача. Кадрларни янгилаш, янгиланганда ҳам кенг демократия принциплари асосида янгилаш жараёни ўтмоқда. Шуни айтиш кифояки, дастлабки маълумотларга кўра, район ва шаҳар комитетларининг составида тахминан 60 процент, область ва ўлка комитетларининг составида эса эллик процентдан кўпроқ янгиланди. Сайлаб қўйиладиган партия органлари секретарлари ва бюроси ўртасида ҳам анчагина ўзгаришлар содир бўлди. Бошланғич партия ташкилотлари секретарларининг учдан бир қисми илк бор сайланди, уларнинг ҳар иккисидан бири бир неча номзод орасидан танлаб сайланди. Шу асосда шаҳар ва район партия комитетлари секретарларидан 1.117 киши, бир қанча обком секретарлари, шу жумладан, биринчи секретарлари ҳам сайланишди. Шуни айтиш керакки, кўпгина конференцияларда вазият жуда ўткир бўлди. Делегатлар номзодларга нисбатан юксак талаблар қўйиш ди, бир қанча ҳолларда эса секретарлар ва ҳатто биринчи секретарлар ҳам овозга қўйилди.

Ҳисобот-сайлов кампанияси ўз аҳамиятига кўра умумпартия воқеаси доираси билан чекланиб қолмади, деб ўйлаймиз. Бу кампания мамлакатдаги бутун қайта қуриш жараёнларига янги омил бахш этади, дейиш мумкин. Бу — халқ депутатларини — ўзларининг биринчи съездида ғоят катта аҳамиятга молиқ қарорларни қабул қилиши, давлат ҳокимияти марказий органларининг фаолият механизмига туб ўзгартишлар киритиши ва айни вақтда 2005 йилгача бўлган иқтисодий ҳамда социал тараққиёт истиқболларини муҳокама қиладиган кишиларнинг номзодини кўрсатиш юзасидан авж олиб бораётган кампаниянинг яхши дебочасидир.

Қолаверса, умуман бошланган йил сиёсий ислоҳотни кенгайтириш ва чуқурлаштириш жиҳатидан жуда тиғиз йил бўлади. Биз ислоҳотни иккинчи босқичига — давлат органларини чуқур қайта қуриш, республикалар, автоном тузилмалар статусини такомиллаштириш, марказ билан жойлар ўртасида уйғун ўзаро муносабатлар ўрнатиш босқичига чиқиб олишимиз керак. Шу хусусда муҳим қонунлар қабул қилиш лозим бўлади, уларни ишлаб чиқишда жойларнинг мустақиллигини ошириш ҳамда регионал хўжалик ҳисоби принципларига ўтиш муносабати билан барча республикаларнинг вакиллари иштирок этмоқдалар.

Ва ниҳоят, маҳаллий ўзини ўзи бошқариш ва маҳаллий хўжалик тўғрисидаги қонун лойиҳаси биринчи ўқилишидаёқ муҳокама қилинди. Ҳозирча бу лойиҳа кенг муҳокамага тайёр эмас, аммо яқин вақт ичидаёқ у муҳокамага қўйилади.

Кўзда иттифоқдош ва автоном республикалар Олий Советларига, маҳаллий Советларга сайлов ўтказилади ҳамда жойлардаги янги ҳокимият ва ўзини ўзи бошқариш системаси тузилади.

Ҳуқуқий ислоҳот доирасида ҳар томонлама иш олиб борилмоқда. Бунда ҳам оммавий ахборот воситалари тўғрисидаги, ёшлар ҳақидаги, виждон эркинлиги тўғрисидаги қонунларнинг лойиҳалари, жамоат ташкилотлари тўғрисидаги қонун ва бошқа қонунлар чиқарилиб, тез орада умумхалқ муҳокамасига тақдим этилади. Оммавий ахборот воситалари тўғрисидаги қонунга келганда, шуни айтиш керакки, бу қонун матбуот кўпроқ дадиллиқни ҳам, кўпроқ масъулиятни ҳам ҳис этиши учун яхши негиз бўлиши керак ва лозим, деб ўйлайман.

Ўртоқлар, биз қандай масалани кўриб чиқмайлик, фактларни шунчаки қайд этиш билан чекланиб қолиш мумкин эмас, албатта. Умуман жараён диалектикасини кўра билиш муҳимдир. Манзара қанчалик зиддиятлитининг структураси такомиллаштирилмоқда. Кези келганда шуни айтиш керакки, партия Марказий Комитетининг аппаратини 40 процент қисқартириш тўғрисида қарор қабул қилинди ва бу борадаги ишларнинг анчагина қисми ҳозирдаёқ бажариб қўйилди. Марказий Комитет комиссиялари тузилди, партия аппаратининг функциялари ўзгартиридди: улар сиёсатга йўналтирилган.

Партия ташкилотларини соғломлаштириш жараёни актив давом этмоқда. Коммунистларнинг ташаббускорлиги, уларнинг принципиаллиги, талабчанлиги ой сайин кучайиб бораётганлигини, яқиндагина танбаллар қаторига қўшиб келинган кишиларнинг кўпчилиги ҳозир янги шароитда қайта қуришнинг барча ишларида фаол қатнашаётганликларини кўриб турибмиз.

Муҳити жиҳатидан ҳам, мазмуни жиҳатидан ҳам, қарорларни муҳокама этиш ва қабул қилишда, сайлаб қўйиладиган органларни тузиш чоғида коммунистларнинг фаоллиги жиҳатидан ҳам партияда бундай ҳисобот-сайлов кампанияси анчадан буён бўлмаган эди. Ҳамма иш ҳам исталганидек бораётгани йўқ, албатта, аммо вазият мутлақо ўзгача. Кадрларни янгилаш, янгиланганда ҳам кенг демократия принциплари асосида янгилаш жараёни ўтмоқда. Шуни айтиш кифояки, дастлабки маълумотларга кўра, район ва шаҳар комитетларининг составида тахминан 60 процент, область ва ўлка комитетларининг составида эса эллик процентдан кўпроқ янгиланди. Сайлаб қўйиладиган партия органлари секретарлари ва бюроси ўртасида ҳам анчагина ўзгаришлар содир бўлди. Бошланғич партия ташкилотлари секретарларининг учдан бир қисми илк бор сайланди, уларнинг ҳар иккисидан бири бир неча номзод орасидан танлаб сайланди. Шу асосда шаҳар ва район партия комитетлари секретарларидан 1.117 киши, бир қанча обком секретарлари, шу жумладан, биринчи секретарлари ҳам сайланишди. Шуни айтиш керакки, кўпгина конференцияларда вазият жуда ўткир бўлди. Делегатлар номзодларга нисбатан юксак талаблар қўйиш ди, бир қанча ҳолларда эса секретарлар ва ҳатто биринчи секретарлар ҳам овозга қўйилди.

Ҳисобот-сайлов кампанияси ўз аҳамиятига кўра умумпартия воқеаси доираси билан чекланиб қолмади, деб ўйлаймиз. Бу кампания мамлакатдаги бутун қайта қуриш жараёнларига янги омил бахш этади, дейиш мумкин. Бу — халқ депутатларини — ўзларининг биринчи съездида ғоят катта аҳамиятга молиқ қарорларни қабул қилиши, давлат ҳокимияти марказий органларининг фаолият механизмига туб ўзгартишлар киритиши ва айни вақтда 2005 йилгача бўлган иқтисодий ҳамда социал тараққиёт истиқболларини муҳокама қиладиган кишиларнинг номзодини кўрсатиш юзасидан авж олиб бораётган кампаниянинг яхши дебочасидир.

Қолаверса, умуман бошланган йил сиёсий ислоҳотни кенгайтириш ва чуқурлаштириш жиҳатидан жуда тиғиз йил бўлади. Биз ислоҳотни иккинчи босқичига — давлат органларини чуқур қайта қуриш, республикалар, автоном тузилмалар статусини такомиллаштириш, марказ билан жойлар ўртасида уйғун ўзаро муносабатлар ўрнатиш босқичига чиқиб олишимиз керак. Шу хусусда муҳим қонунлар қабул қилиш лозим бўлади, уларни ишлаб чиқишда жойларнинг мустақиллигини ошириш ҳамда регионал хўжалик ҳисоби принципларига ўтиш муносабати билан барча республикаларнинг вакиллари иштирок этмоқдалар.

Ва ниҳоят, маҳаллий ўзини ўзи бошқариш ва маҳаллий хўжалик тўғрисидаги қонун лойиҳаси биринчи ўқилишидаёқ муҳокама қилинди. Ҳозирча бу лойиҳа кенг муҳокамага тайёр эмас, аммо яқин вақт ичидаёқ у муҳокамага қўйилади.

Кўзда иттифоқдош ва автоном республикалар Олий Советларига, маҳаллий Советларга сайлов ўтказилади ҳамда жойлардаги янги ҳокимият ва ўзини ўзи бошқариш системаси тузилади.

Ҳуқуқий ислоҳот доирасида ҳар томонлама иш олиб борилмоқда. Бунда ҳам оммавий ахборот воситалари тўғрисидаги, ёшлар ҳақидаги, виждон эркинлиги тўғрисидаги қонунларнинг лойиҳалари, жамоат ташкилотлари тўғрисидаги қонун ва бошқа қонунлар чиқарилиб, тез орада умумхалқ муҳокамасига тақдим этилади. Оммавий ахборот воситалари тўғрисидаги қонунга келганда, шуни айтиш керакки, бу қонун матбуот кўпроқ дадиллиқни ҳам, кўпроқ масъулиятни ҳам ҳис этиши учун яхши негиз бўли

ҚАЙТА ҚУРИШНИНГ ИНТЕЛЛЕКТУАЛ ИМКОНИЯТЛАРИНИ ОШИРАЙЛИК

(Давоми. Боши биринчи ва иккинчи бетларда).

нинг барча соҳаларида унинг ихлосини қайтарадиган, шахснинг қадр-қимматини ёрга урадиган формалари номақбулдир. Лекин биз учун «рўёбга чиқмаган социализм», «муваффақиятсиз эксперимент», социализм оз бўлмаса ўтмишдаги мавжуд деформацияларга айнан ўхшаш, деган мулоҳазаларнинг илмийлигига даъволар ҳам номақбулдир.

Шу боисдан биз учун жамиятимизни янада ривожлантириш йўлларининг энг янги рецептлари, ўзга қадриятлар асосида тузилган йўл-йўриқлар баб-баравар даражада номақбулдир. Буни қайта қуриш, деб бўлмайди. Ахир, биз социализмнинг имкониятларини қайта қуриш орқали намоён этишни, жамиятимизга янги сифат бағишлашни истаяпмиз-ку. Бизга таклиф этилаётган нарсалар эса тарихий йўлимизга, халқимизнинг социализм идеалларига содиқлигига ва халқнинг жамиятни ленинча принциплар асосида, чинакам социалистик қадриятлар асосида қайта тиклаш қобилиятига ишончсизликдан бошқа нарса эмас.

Умуман, кўриб турганимиздек, қайта қуришни «ўнг-дан», консерватив позицияларда туриб танқид қилиш билан унга «сўлдан» қилинаётган хуружлар пировард натижада туташиб кетмоқда. Агар биз ҳар иккала даъватга амал қиладиган бўлсак, жамиятимизни янгилаш, уни прогрессив тарзда ривожлантириш йўлидан бориш, олға ҳаракат қилиш эмас, балки орқага қайтиш керак бўлади. Ахир, бу аслини олганда бизнинг социалистик йўлимизни ҳам, қайта қуришнинг моҳияти ва мақсадини ҳам инкор этиш-ку. Мана шуларнинг ҳаммасини англаш, олға томон ҳаракатимизнинг истиқболларини идрок этиш, тушуниш — партиянинг ҳам, жамиятдаги барча интеллектуал кучларнинг, илмий зиёлиларимизнинг ва санъаткор зиёлиларимизнинг ҳам ғоят катта масъулиятидир. Илмий зиёлилар билан санъаткор зиёлиларнинг овозига қулоқ солишади, уларнинг обрўэътибори билан ҳисоблашишади.

Шу муносабат билан ижодкор зиёлилар ўртасида вужудга келган мутлақо нормал бўлмаган муносабатлар тўғрисида гапирмай ўта олмайман. Айрим жуда ҳурматли ўртоқлар бир-бирларидан ўч олишга, бир-бирларини айблашга берилиб кетдилар, бир-бирини қора қилиб кўрсатиш учун кичкинагина баҳонани ҳам ишга солмоқдалар. Бунинг устига, мана шуларнинг ҳаммаси газета ва журналларнинг саҳифаларига олиб чиқилмоқда, бу эса халқни ранжитиб, хафа қилибгина қолмай, балки ғазаблантирмоқда. ҳам. Ғоят катта бунёдкорлик вазифаларини ҳал этиш талаб қилинаётган бурилиш вазиятида шундай ҳол содир бўлмоқда.

Бу ҳақда ишчилар нима дейишаётгани ва ўйлашаётганини Москвадаги «Калибр» заводида яқинда билдирилган фикр-мулоҳазалар кўрсатиб турибди. Одамлар ҳайратланиб: биз севиб ҳурмат қилаётган айрим ёзувчиларимиз, олимларимиз бизни уятга қўйишмоқда, дейишмоқда. Келинг, шу кенгашда келишиб олайлик: жиззакиликни йиғиштириб қўйиб, халқ тўғрисида, мамлакат тўғрисида ўйлайлик.

Зиммамизга улкан янги ишларнинг ғоят катта юки тушган ҳозирги пайтда кучларимизни жипслаштириш, уларни қайта қуриш муаммоларини ҳал этишга, яна бир марта айтишим керакки, бунёдкорлик ишларига имкони борича кўпроқ қаратиш ҳар қачонгидан кўра зарурдир. Биз ҳар қандай қилиб бўлса ҳам, жипслаштириш эмас, балки принципиал асосда, социалистик қадриятлар асосида, жамиятимизни янгилашга, социализмга чинакам инсонпарварлик тусини бағишлашга қаратилган қайта қуришни қўллаб-қувватлаш асосида жипслашиш тарафдоримиз. Келинг, мана шу ҳақда ўйлайлик ва мана шу йўлда ҳамма ишни қилаверайлик.

Бу нарса бизнинг ёндашувларимизни, кенг демократиялашга, ошкораликка, фикрларнинг социалистик хилма-хиллигини қарор топтиришга қаратилган йўлимизни бекор қилмайди. Гап фақатгина «даврларни алмаштириш» тўғрисида бораётган йўқ. Бу — партия Марказий Комитетининг доимий принципиал йўлидир. Биз социалистик плюрализмдан, бизнинг қадриятларимизга асосланадиган, турли манфаатларни, бирон-бир муаммоларни идрок этиш хусусиятларини ифода қилувчи позицияларни изҳор этиш учун кенг имконият очадиган айнан социалистик плюрализмдан асло воз кечаётганимиз йўқ. У ҳақиқатни излаб топиш учун, мамлакатимиз тараққиётининг мана шу масъулиятли босқичида хатоларга йўл қўймаслик учун энг яхши шарт-шароитларни вужудга келтирмоқда.

Айрим ўртоқлар аслида фикрлар хилма-хиллигининг ўзига қарши чиқиб, бу гўё позициялар йўқлигини билдиради, одамларни чалғитади, жамиятда тартибсизлик уруғини сочади, дейишаётгани менга мутлақо тушунарсиздир. Фикрлар хилма-хиллигига бундай қарашлар янглишишдан бошқа нарса эмас, деб ўйлайман. Чунки фикрлар тўқнашганда, қарашлар таққосланган тақдирдагина ҳақиқатни топиш, тўғри хулосаларни таърифлаш мумкин.

Фикрларнинг хилма-хиллиги битта нуқтаи назарни тиқиштиришни асло билдирмайди. Айтмоқчиманки, бу кўпроқ турли фикрларнинг йиғиндиси бўлиб, биз унинг асосида ҳақиқатга яқинлашамиз. Агар мунозараларнинг ҳозирги аҳволи тўғрисида гапириладиган бўлса, биз кўпинча биргаликдаги интеллектуал ишни, фикрлашувларни кўрмаяпмиз, йўлни биргаликда излаб топишда фикрга туртки беришга уринишларни кўраётганимиз йўқ, балки улар «гуруҳ-гуруҳ бўлиб муштлашиш»ни кўпроқ эслатади. Ҳамма демократия учун курашаётганга ўхшайдию, ўзлари эса муҳолифлардан ўч олишнинг муштни ишга солиш усулларига даъват этишади.

Афтидан бунга талай даражада мунозара маданиятининг пастлиги сабаб бўлса керак. Аммо фақат шунинг ўзигина сабаб эмасдир. Гуруҳбозлик майллари ҳаддан ташқари кучли. Мана шу майллар кўпинча нормал ижодий мунозарага, фикрлашувларга халақит қилмоқда. Ҳар бир томон қарши томоннинг нуқтаи назарини номақбул, йўл қўйиб бўлмайдиган «кирдикорлар»дан бошқа нарса эмас, деб билмоқда. Бундай мунозаралар самарали бўлиши мумкинми, ахир?

Умуман, ўртоқлар, биз ҳаммамиз фикр юритишимиз лозим бўлган нарсалар бор. Қайта қуриш учун, мамлакат тақдири учун халқ олдидаги муштарак масъулиятимизни англаш ана шу фикр-мулоҳазаларнинг бошланғич нуқтаси бўлиши лозим.

Фикрлар хилма-хиллиги тўғрисида гапирганда шу масаланинг яна бир муҳим жиҳатини ҳам тилга олмай тўғри мумкин бўлмаса керак. У ҳам принципиал, ҳам ахлоқий аҳамиятга эга. Биз социалистик фикрлар хилма-хиллигининг хусусиятлари тўғрисида гапирганимизда, аввало, фикр юритишдаги масъулиятни назарда тутамиз, бу эса биринчи навбатда билимдонликни ҳамда фактларнинг ишончлилигини тақозо этади. Афсуски, бизнинг оммавий ахборот воситаларимизда шошма-шошарлик билан чиқарилган асоссиз хулосалар ва фикр-мулоҳазаларни оммалаштиришга интилиш кузатилмоқда, баъзи бировлар эса шовшувга сабаб бўладиган материалларга берилиб кетди. Очиғини айтишим ҳам керакки, кўп ёлғон-яшиқлар пайдо бўлди. Одамларни асоссиз равишда камситиш ва таҳқирлаш фактлари жуда кўп. Энг муҳими эса, ҳамма ва ҳамиша ҳам ўз номини ҳимоя қилиш имкониятига эга эмас. Биз ўтмишимизни ҳам, ҳозирги давримизни ҳам виждонан идрок этишга, жамиятни ривожлантириш илмий истиқболини кўрсатиб беришга, унинг маънавий муҳитини қатъиян соғломлаштиришга уринаётган ҳозирги даврда шундай нарсалар содир бўлмоқда. Биз мақолаларнинг асосли бўлиши учун масъулиятимизни кўп карра оширишимиз шарт.

Оммавий ахборот воситалари, ошкоралик тўғрисидаги қонунни ишлаб чиқиш чоғида мана шуларнинг ҳаммаси эътиборга олиниши лозим. Аммо юксак ахлоқли, виждонли кишига, партия аъзосига албатта қонун керакми? Агар кимда-ким фикрлар хилма-хиллигини инсон шу тариқа масъулиятдан халос бўлади, деб тушунаётган экан, бунга биз қатъиян қўшилмаслигимиз ва демократиянинг кўпроқ бўлиши — масъулиятнинг ҳамиша кўпроқ бўлишидир, ҳуқуқларнинг кўпроқ бўлиши — ҳамиша мажбуриятларнинг ҳам кўпроқ бўлиши демакдир, деб тўппа-тўғри айтишимиз керак. Бу тушунчалар ҳамиша ёнма-ён туради. Менинг хавотирланаётганимга қўшиласизлар, деб умид қиламан, шу хавотирликни мен сизлар билан самимий, ўртоқларча баҳам кўряпман.

Миллатлараро муносабатлар тўғрисидаги масалани принципиал жиҳатдан тилга олиб ўтмоқчиман. Ҳозир Совет Иттифоқи жаҳон ҳамжамиятида ноёб ҳодиса, шундай бир давлат сифатида намоён бўлмоқдаки, унда шу жараённинг барча мураккабликлари ва қийинчиликларига, йиғилиб қолган ва ўткирлашиб кетган муаммоларга қарамай, миллий масалани ҳал этишда ҳақиқатан ҳам ниҳоят катта реал ютуқлар мавжуддир. Бизнинг бутун тажрибамиз — ҳам ижобий, ҳам салбий тажрибамиз миллий сиёсатимизнинг принципиал асосларини таърифлаб берган В. И. Ленининг ниҳоятда зукколигидан далолат беради. Биз ленинча принципларни изчиллик билан рўёбга чиқара борганимизда ғоят катта ижобий ўзгаришларга эришган эдик. Аксинча, бу принциплардан ҳар қандай чекинишлар вазиятни чигаллаштирди, миллатлараро муносабатларни нормал ривожлантиришга халақит қилди.

Аммо ҳар қалай биз бугун миллатлараро муносабатларда бизни ташвишлантираётган кўпгина ҳодисаларга дуч келганлигимизнинг асосий сабабларидан бири — қайсидир босқичда шуҳрат нашидасини суриб, барча муаммолар ҳал бўлган, деб ҳисоблай бошлаганимизда бўлса керак, ҳатто миллатларни амалда қўшиб юбориш тўғрисида таклиф ҳам киритилган эди. Бир вақтлар баъзи илм-фан арбобларининг тазйиқига зўр қийинчилик билан қарши туришимга тўғри келган эди, улар ҳозир амалда бўлган партия программасига ана шу хатарли йўл-йўриқни тиқиштиришаётган эди.

Қайта қуриш бунда ҳам реал манзарани кўришга ёрдам берди. Реалликларни ана шундай билиш эса ҳозир бизга мамлакатимиздаги барча миллат ва элатларни, уларнинг экономикаси, тили ва маданиятини ривожлантиришга тааллуқли йиғилиб қолган муаммоларни ҳал этишнинг тўғри йўлларини топишда бизга ёрдам бермоқда. Тўғри, бу жараён кўпинча зиддиятлар билан ўтмоқда. Бу аввало яна ижтимоий онгда миллатлараро муносабатларни ифода этишдаги мураккаблик билан боғлангандир.

Биз бунда шундай ҳаракат қилишимиз керакки, қайта қуриш давомида миллатлараро муносабатларни уйғунлаштириш мақсадида таклиф этиладиган барча ижобий нарсаларни қўллаб-қувватлаш ва ривожлантириш лозим, деб ўйлайман. Шу жиҳатдан инсоний муносабатларнинг мазкур соҳасига дахлдор олимларимизнинг, ижодкор зиёлиларимизнинг масъулиятли ва амалий таклифларини қўллаб-қувватламоқчиман.

Ҳа, биз Марказий Комитетдагилар шунга асосланамизки, қайта қуришнинг муваффақияти йиғилиб қолган муаммолар қандай бартараф этилиб, ҳал қилинишига, Совет Иттифоқига бирлашган халқлар қардошлиги қандай омиллар олишига ҳал қилувчи даражада боғлиқ бўлади. Бу масалаларга бағишлаб Марказий Комитетнинг махсус Пленумини ўтказиш зарурати ҳам айни шундан келиб чиқди, бу Пленумга тайёргарлик ҳозирдаёқ кенг жабҳада олиб борилмоқда. Биз барча республикалардан, илмий, ижодий ташкилотлардан, жамоатчиликдан жиддий ва пухта ўйланган таклифларни кутамиз. Биз иттифоқимизга, халқлар ҳамдўстлигига лозим даражада жўшқинлик ва тегишли тус беришга қаратилган барча таклифларни, халқлар дўстлигини мустаҳкамлаш, кўп миллатли давлатимизни ҳар бир республика ва умуман иттифоқни ривожлантириш асосида мустаҳкамлаш позициясида туриб киритиладиган ҳамма таклифларни маъқуллаймиз. Бир қанча амалий масалалар юзасидан ҳозирдаёқ шундай қарорлар қабул қилинган.

Бироқ биз ҳаёт ўртага қўяётган масалаларни идрок этиш ва ҳал қилишда баъзан кечикиб қоляпмиз. Бу нарса совет кишиларини қаноатлантирмаяпти. Улар таркиб топган иттифоқнинг, яхлит халқ хўжалиги комплексининг аҳамиятини, халқлар дўстлигининг аҳамиятини яхши тушунадилар ва ўзларини ҳамдўстликдан ташқарида ва муштарак социалистик хонадонимизни ривожлантириш учун, уни янгилаш борасидаги вазифаларни ҳал этиш учун биргаликдаги курашдан ташқарида тасаввур эта олмайдилар.

Биз учун қайта қуриш миллатлараро муносабатларни уйғунлаштириш муаммоларини идрок этиш ва ҳал қилиш йўлини топиш имкониятини очиб берди. Аммо, баъзи жойларда бу нарса қайта қуришнинг ўзига, демократиялаш ва ошкораликка зиён етказадиган тус олди. Миллий муаммоларни ҳал этиш йўлидаги ижтимоий кайфиятларни баъзи кимсалар қайта қуришга қарши бориб юборишга уриниб кўрдилар. Аммо бу уринган боши берк кўчага судрайди-ку. Шу йўл билан миллий муаммоларнинг ҳал этилишини барбод қилиш ва қайта қуришни заифлаштириш мумкин.

Миллатлар ва элатларни бир-бирига қарама-қарши қўйишга, миллатчилик эҳтиросларининг авж олишига олиб борадиган ҳамма нарсалар, миллий маҳдудликка ва мумтозликка қилинадиган ҳар қандай даъватлар, — булар мақбул эмас, бу ўринда экстремистлик чақириқлари ва шиорлари ҳақида тапирмаса ҳам бўлади. Башарти, шу номақбулликлар ёйиладиган бўлса, умумий ишимизга катта зиён етказган бўлур эди, қайта қуришнинг барча жараёнларини жуда жиддий қийинлаштирган бўлур эди. Буни ҳам рўй-рост айтмоқ керак.

Мен бугунги учрашувда мана шу фикрларни айтиш зарур, деб ҳисоблаганимнинг сабаби нима? Илм-фан аҳли ва ижодкор зиёлиларнинг позицияларига жуда кўп нарса боғлиқ. Афсуски, уларнинг ҳаммалари ҳам, шу жумладан, коммунистлар ҳам юксак даражада эмасликларини кейинги вақт кўрсатди. Энг ўқимишли кишилар миллий хусусиятни миллатчиликдан баъзан фарқ қила олмасликлари, интернационал хусусият билан миллий хусусиятнинг диалектикасини тушунмасликлари ошкор бўлиб қолди.

Буни бир даража шу билан изоҳлаш мумкинки, ўз зиёлилари бўлган ҳар бир миллат ўз маданиятини ривожлантириб, ютуқларини идрок этиб, ўз халқининг томирларига мурожаат қилар экан, бугунги муваффақиятларнинг манбаи қаердан бошланишини тушуниб олишни хоҳлайди. Бу — яхши, нормал бир қолдир. Бироқ, бирон-бир миллат маданият, тил, анъаналарни ривожлантириш зарурлиги ниқоби остида ўзини дафъатан «ўта устун миллат» деб эълон қилса, яхши бўлмайди. Натижада бундай ёндашув биқиқликка, бошқа маданиятлардан ўзини яккалаб қўйишга олиб боради.

Биз ҳатто энг кичик халқ ҳам йўқ бўлиб кетишига, ҳатто энг кичик миллат ўз тилидан маҳрум бўлишига йўл қўя олмаймиз, хоҳ катта, хоҳ кичик халқларнинг маданиятига, анъаналарига, тарихига нисбатан нигилизмга йўл қўя олмаймиз, албатта. Ёзда ўтказиладиган пленумда биз мана шуларнинг ҳаммасини тўппа-тўғри айтишимиз керак. Айтибгина қолмай, ҳуқуқий база яратишимиз, миллатлараро муаммоларни ҳал этишга иқтисодий ва социал ёндашувни ишлаб чиқишимиз лозим. Умуман биз ой сайин, ҳар беш йилликда, ўн йилликда одамларнинг янги авлодлари ҳаётга кириб келишини, улар эса бирданига интернационалистлар бўлиб туғилмаслигини, улар бирданига миллатчилар бўлиб ҳам туғилмаслигини назарда тутишимиз керак. Улар сиёсий, интернационал мактаб сабоғини оладилар ва, бинобарин, буларнинг ҳаммаси жонли жараён бўлиб, доимо диққат марказида туриши керак.

Меҳнаткашлар бизнинг миллий сиёсат соҳасидаги галабаларимизни сақлабгина қолмай, шу билан бирга, бу ғалабаларни мустаҳкамлаш, уларга янги сифат бахш этишнинг ҳам астойдил тарафдори эканликларини айтмоқ лозим. Бизнинг жамиятимиз халқнинг овозига қулоқ солиши керак. Бизда кўпинча шундай бўладики, ўз позициясини таъкидлаш керак бўлганида халқни рўкач қиладилар, халқ у ёки бу ўртоқнинг даъвосидан фарқ қиладиган ўз фикрини айтганида эса, халқ ҳамма нарсани англаб олавермайди, ҳамма нарсани тушунавермайди, деган гапни айта бошлайдилар. Йўқ, халқ ҳеч кимнинг адашишига йўл қўймайди. Ўйлайманки, сиз билан бизнинг адашишимизга ҳам йўл қўймайди.

Бу ерда айтилган гапларнинг ҳаммаси аввало ички турмушимизга тааллуқлидир. Аммо қайта қуриш жуда катта халқаро аҳамиятга ҳам эгадир. Мамлакат юзлаб мамлакатлар ва халқлар билан чамбарчас боғланган ва ўзаро алоқа қилиб турибди. Партия XXVII съездининг зиддиятли, ўзаро қарам, ўзаро боғлиқ дунё ҳақидаги янги реалликлар тўғрисидаги назарий хулосалари тўғрилигини кейинги вақтдаги халқаро воқеалар яққол исботлаб турибди. Дарҳақиқат, ҳозирги дунё шитоб билан ўзгармоқда. Инсон эҳтимол, ҳеч қачон шу қадар кўп муаммоларга дуч келмаган эди. Барча мамлакатлар ва халқлар олдида ҳеч қачон шу қадар кўп мураккаб вазифалар турмаган эди. Мана шу янги реалликларга эришмоқ учун тафаккур тарзини ҳам, эскирган фикрларни ҳам, аллақачон умри тугаган одатларни ҳам ўзгартириш лозим. Бу дунёда миллий чегаралар ташқарисида рўй бераётган ҳамма воқеаларни ажралган ҳолда яшаб бўлмаслигини биз ва ҳамма тушуниб олиши лозим.

Умумбашарий қадриятларнинг устунлиги, зўравонликсиз ва урушларсиз дунё, ижтимоий тараққиёт вариантларининг кўплиги, цивилизацияни ривожлантириш ва сақлаб қолиш манфаатлари йўлидаги мулоқот ва ҳамкорлик, дунёда янги тартиб ўрнатиш сари ҳаракат-инсоният олдига қўйилган ҳаёт амридир. Мана шуларнинг ҳаммасини англаш туфайли биз янги сиёсий тафаккурга етиб келдик.

Биз янги сиёсий тафаккур орқали замон реалликларини эътиборга олиб, жаҳон тараққиёти проблемаларини ҳал этишга янгича ёндашувлар ва янгича усулларни таклиф қиляпмиз. Бу — даъво ва таъма эмас, балки ҳаммани ҳамкорлик қилишга таклифдир.

Биз ўз масъулиятимизни кўриб турибмиз, табиийки, ўз манфаатларимизни ҳимоя қиламиз, аммо бошқаларнинг манфаатларини эътиборга олишга, бошқаларнинг фикри билан ҳисоблашишга тайёрмиз ва дунёдаги вазиятни яхшилик сари ўзгартириш учун, янги тафаккурга чиқиб олиш учун бошқа мамлакатларнинг ҳам масъулиятига умид қиламиз.

Биз принципларни ўртага ташлаб, таърифлаб бериш билан чекланмасдан, айни вақтда шу принципларни реал сиёсатда рўёбга ҳам чиқардик ва хавфсизлик ҳамда қуролсизланиш, регионал муаммоларни, «учинчи дунё» мамлакатларини ривожлантиришга тааллуқли муаммоларни, экология муаммоларини ва бошқа кўпгина масалаларни бартараф этиш соҳасига тааллуқли ишларда бир қанча муҳим тадбирларни таклиф қилдик.

Дунё хусусидаги янгича тушунчамизни тугал ва абадий ўзгармас деб ҳисоблашдан йироқман. Сирасини айтганда, биз ўз тасаввурларимизни, ўз сиёсатимизни доимо бойитиб боряпмиз. Бирлашган Миллатлар Ташкилотида яқинда сўзланган нутқда айтилган мулоҳазалар ва таклифлар шу жиҳатдан янги қадамдир. Бизнинг янги сиёсий тафаккуримизни асослаш учун далил-исботларни батафсил баён қилишга зарурат йўқ, деб ўйлайман. Аммо баъзи масалаларга эътиборни қаратиб ўтмоқчиман.

Ҳар ҳолда биз ҳозир умумбашарий қадриятлар билан синфий манфаатларнинг нисбати диалектикасини ишлаб чиқишда орқада қолдик. Фанимиз бу соҳада қиладиган ишлар бор. Мана шу қолоқлик маълум англашилмовчиликларга ва ҳатто, очиғини айтсак, социализмнинг позициялари бой бериб қўйилди, синфий ёндашувлардан ва миллий озодлик ҳаракатининг манфаатларидан воз кечилди, деган бемаъни айблашларга ҳам олиб бормоқда. Айни вақтда янги сиёсий тафаккурнинг ҳар бир халқнинг ўз йўлини танлаб олиш ҳуқуқи ва ҳар қандай давлатларнинг ички ишларига аралашмаслик каби муҳим таркибий элементлари эътиборсиз қолдирилмоқда. Бугина эмас. Янги сиёсий тафаккур давлатлараро муносабатларни мафкурадан холи қилишни тақозо этиши маълум. Аммо бу нарса, баъзи бировлар талқин этмоқчи бўлганидек, халқаро муносабатларни мафкурадан ҳоли қилишни асло билдирмайди. Йўқ, бу ишларнинг реал аҳволини — турли формадаги мулкчиликка, турли идеологияларга таянувчи социал системалар мавжудлигини тан олишдан воз кечиш бўлур эди. Биз икки ижтимоий система ўртасидаги тафовутларнинг чуқурлигини кўриб турибмиз, аммо бу давлатларнинг куч ёрдамида бирбирига қарши туриши ва муҳолифлиги учун баҳона эмас.

Биз, гарчи зиддиятли бўлса ҳам, бироқ кўп жиҳатдан ягона, яхлит дунёда яшаб турибмиз, битта цивилизация туфайли бирлашганмиз, жаҳоншумул муаммолар вужудга келиб, кескинлашиб бораётганлиги муносабати билан шу цивилизация жиддий синовларга дуч келмоқда. Бу эса ўзи танлаб олган социал йўлга содиқ бўлиб қолиш билан бирга ҳамкорликка, ўзаро алоқага ундовчи омилдир.

Биз янги сиёсий тафаккур позицияларида туриб социализмни ҳозирги замон цивилизациясининг таркибий қисми деб биламиз, бусиз инсоният тараққиётини тасаввур этиб бўлмайди. Социализм ҳали ўз келажагига комил ишонч билан қарайдиган жамият сифатида ўзининг жуда катта имкониятларини рўёбга чиқаришига ишонамиз ва бу ишонч илмий маълумотларга асосланади.

Янги сиёсий тафаккур эндигина одамларнинг онгига сингиб бормоқда. У турмушга сингиб кетиши учун сиёсатчилар, илм-фан ва ижодкор зиёлилар, кенг жамоатчилик доиралари биргаликда куч-ғайрат сарфлашлари лозим бўлади. Дарҳақиқат, ҳозир дунёнинг тақдири фақат сиёсатчиларнинг ҳаракат объектигина бўлиши мумкин эмас. У — жаҳон ижтимоий кучлари биргаликдаги куч-ғайратларининг натижасидир.

Бу мураккаб ва қийин ишда ҳом хаёлга берилиш ярамайди, деб ўйлайман. Халқаро муносабатларни, хилма-хил манфаатларни эътиборга олиб, барпо этишнинг янги принципларини қарор топтириш соҳасида кўп йил сабот билан ишлаш керак бўлади. Ҳар ҳолда бир мамлакатнинг қарашларини бутун дунё ҳамжамиятига тиқиштиришдан иборат бўлган зўравонлик сиёсати даври абадул-абад тугаб бормоқда. Жаҳон ҳамжамиятининг ҳамма аъзолари буни нақадар тезроқ англаб олсалар, ҳаммамиз учун шу қадар яхши бўлади. Бунга ёрдам бериш — ҳаммамизнинг вазифамиз, ҳаммамизнинг бурчимиздир.

Ўртоқлар, учрашувимизнинг бошида айтмоқчи бўлган баъзи мулоҳазаларим мана шулардан иборат. Ўртамизда бафуржа фикрлашув бўлади, деб умид қиламан. Ҳар ҳолда биз шундан жуда манфаатдормиз.

* * *

Сўнгра учрашувда иштирок этган фан ва маданият арбоблари сўзга чиқдилар.

СССР Фанлар академиясининг президенти **Г. И. Марчук** академияда қайта қуриш турмуш ўртага қўйган янги вазифалар билан боғлаш керак бўлган кадрлар сиёсатини ўзгартиришдан бошланди, деди. Кейинги вақтда СССР Фанлар академиясида 250 тадан 150 тага яқин директор амалда демократик йўл билан сайланди. Журналларнинг 100 га яқин бош редакторлари ўз фаолиятини бошлади. Барча бўғинларимизда демократиялаш бормоқда, Фанлар академияси ишининг услуби ўзгармоқда.

Илгари ижтимоий фанлар иккинчи ўринга қўйиларди ва жамиятшуносларга шарҳловчилар роли берилар эди. Энг ёмони шундан иборат эдики, қайта қуришни бир мунча фаолроқ олиб бориши мумкин бўлган ёш ўринбосарлар тайёрланмаган эди. Ҳозирги вақтда ижтимоий фанлар, айниқса экономика, социология жонланмоқда. Психология, этика ва жамиятни тараққий эттириш учун зарур бўлган бошқа фанларни ривожлантиришга оид ечимлар зарур. Агар табиий йўналишдаги фанларни оладиган бўлсак, бу соҳада ҳам турғунликдан келиб чиққан кўпгина муаммолар бор. Турғунлик даврида жамият турмушида илм-фан ва олимларнинг ролига узоқ вақт тўғри баҳо берилмади.

Шундан кейин СССР Фанлар академиясининг президенти олимлар билан матбуот ўртасидаги ўзаро муносабатларда мавжуд бўлган муаммолар тўғрисида гапириб, КПСС Марказий Комитетининг «Наука и высшая школа» газетасини ташкил этиш тўғрисидаги қарори муносабати билан мамнуниятини изҳор қилди. Мазкур газета олимлар минбари бўлиб қолади, жамиятнинг содир бўлаётган воқеаларини тўғри ва ўз вақтида баҳолашига имкон беради.

Сўнгра Г. И. Марчук иттифоқ академияси билан иттифоқдош республикалар Фанлар академияларининг куч-ғайратини интеграциялаш тўғрисидаги масалага тўхталди.

Биз қайта қуриш жараёнида ҳал этишимиз лозим бўлган муаммо, деди у, бундан 20 йилдан кўпроқ вақт илгари техникавий фанлар, жумладан ҳисоблаш техникаси, машинасозлик, энергетика соҳасидаги 103 институт Фанлар академияси составидан чиқарилганлигининг жуда катта салбий оқибатларини тугатиш билан боғлиқдир.

Ҳозир биз янги ҳуқуқий давлат сари бораяпмиз, янги сиёсий муассасалар ташкил этилмоқда. Бу муассасалар олимларни давлат даражасида ечимлар қабул қилиш ва уларни контрол қилишга фаол жалб этиш орқали фан-техника тараққиётини жадаллаштиришга кўмаклашиши лозим. Бунинг учун қонун чиқарувчи органларимизга билимдон, профессионал ва қайта қуриш ишига астойдил содиқ кишиларни танлаб олишимиз керак.

Учрашув ўз вақтида ўтказилди, деди ёзувчи **Б. И. Олейник.** Биз ишнинг бошланишида мунозара маданиятини ўрганаяпмиз, деб сўзини давом эттирди у, нима ҳам дейиш мумкин, биз ўз даврларимизнинг фарзандларимиз.

Ўз соҳамиздаги келишмовчиликларга биргаликда барҳам бериш даркор, чунки давлатда муаммолар шу қадар кўпки, ўзимизнинг шахсий муддаоларимизни қондириш билан машғул бўлиш ҳамда унга вақт ва куч-ғайратни, қоғозни сарфлаш ярамайди. Мен энг аввало партия аъзоси сифатида ўзим ҳақимда гапиряпман. Биз қайта қуриш нима эканлигини ва биз бошқача йўли бўлмаган мана шу, қайта қуришда биргаликда қандай ишлашимиз лозим эканлигини шахсий намуна билан кўрсатишимиз зарур.

Сўнгра нотиқ миллатлараро муносабатлар хусусида гапирди. Украинада гарчи «зот чиқиндилари» бўлсада, деди у, бу муаммолар ижобий изга тушди. Бироқ принцип жиҳатидан олганда, республикалардан ҳар бирининг қардошларча ҳамкорлигидагина давлат гарантияланганлигини ҳамма билади, чунки баъзи республикалар Совет ҳокимияти туфайлигина ана шундай мустақил давлат ҳуқуқини олди.

РСФСР Ёзувчилар союзи правлениесининг раиси **С. В. Михалков** бундай деди: қайта қуриш жамиятдаги барча кучлар, жумладан адабиёт арбобларининг бирлашувини тақозо этади. Бироқ. нотиқнинг фикрича, буни журналлар ва газеталарнинг барча раҳбарлари ҳам тушунадилар, деб бўлмайди. «Калибр» заводи ишчиларининг фикрига тўла қўшиламан ва бошқа заводдагиларни ҳам айтиб ўтиш мумкин, деди у. Китобхонлар билан учрашиб туришимга ва журнанинг савол-ларига жавоб қайтаришимга тўғри келади. Ҳозир одамлар ёзувчи образини қандай тасаввур этмоқдалар? Ахир бугунги кунда журнал ва газеталаримизда ҳадеб у ёки бу адибни калтакламоқдалар. Бунинг кимга кераги бор, деган савол туғилади. Нотиқ бир қанча конкрет мисолларда, хусусан, «Огонёк» ва «Москва» журналларининг иккита сонида адабий мунозаралар андишасизлик билан олиб борилганлигини ва бир қанча нотўғри баҳолар берилганлигини кўрсатиб ўтди.

Унинг фикрича, ҳозир қўлдан бой берилган ижодий мунозара маданиятини қайта тиклаш айниқса муҳимдир. Бу жиҳатдан РСФСР Ёзувчилар союзи ҳам кўпроқ партиявийлик намоён этиши лозим.

М. С. Горбачев: Сергей Владимирович, балки, адибларимиз бир томонлама тарзда қуролсизланиш принципини қўллансалар ёмон бўлмаса керак? **(жонланиш, қарсаклар).**

Болтиқ бўйида қайта қуриш, деди ўз нутқида шоир **Я. Я. Петерс,** Улуғ Октябрь социалистик революцияси ана шу республикалар учун қандай аҳамиятга эга бўлган бўлса, мазкур регион халқлари учун ҳам шундай аҳамиятга эга бўлмоқда. Болтиқ бўйида ҳозир социализмга ишонч қайта тикланмоқда, деб бизда бежиз айтишмаяпти. Бу ғоят муҳимдир, буни қадрлаш керак. Шу муносабат билан нотиқ марказий газеталарга, унинг фикрича Латвия, Литва ва Эстониядаги ижтимоий турмушни демократиялаш жараёнларини бир мунча холис баҳолаш истагини билдирди. Ригага таклиф этилган ҳурматли шоирлардан бири бугун менга «У ерда русча шеър ўқиш мумкин бўладими?» — деган савол берди. Мен сизларни ишонтириб айтмоқчиманки, деди нотиқ, республикамиздаги одамлар қайси миллатга мансуб эканлигидан қатъий назар одамларнинг қандай эканлигини яхши биладилар. Айтайлик, Латвияда латишлар билан руслар ўртасида келишмовчилик йўқ. Фақат қайта қуриш қатнашчилари билан уларнинг муҳолифлари ўртасида зиддият бор.

Я. Петерс ўз нутқида Вентспилс шаҳрида экологиянинг аҳволи муаммоси хусусида гапирди. Нотиқ иттифоқдош республика суверенитетини мустаҳкамлаш муаммосига ҳам тўхталди. Бизнинг суверенитет тўғрисидаги талабимиз деди у, кучли марказ талабига баравардир. Чунки кучли марказ заиф республикалардан ташкил топа олмайди. Ахир кучли миқдор майда қўшилувчилардан пайдо бўлмайди-ку. Агар республикаларда бутун ҳокимият Советлар қўлида бўлса, у ҳолда кучли миқдор — СССРни ташкил этадиган кучли мустақил суверен республикалар таркиб топади.

СССР Фанлар академия сининг вице-президенти **В. Н. Кудрявцев** ижтимоий фанларнинг амалий самараси мавзуига тўхталди. Қайта қуришнинг биринчи босқичида сиёсий ечимлар илмий тавсиялардан илгарилаб кетди. Сиёсий ислоҳотнинг иккинчи босқичи ҳозир илмий жиҳатдан яхши таъминланган. Бу суд ислоҳотига, маҳаллий бошқарув ва маҳаллий Советлар ислоҳотига тааллуқлидир. Ҳозир регионал хўжалик ҳисоби ўз базасига эга.

Ҳал этилмаган масалалар орасида бир қанча ғоят жиддий конкрет масалалар бор. Масалан, аҳоли турли социал табақаларининг манфаатлари шулар жумласидандир. Ижтимоий онг психологияси, айниқса миллий психология таҳлил этилмаган. Илгари миллий психология билан шуғулланилмаган. Ҳозирги замон социализми концепциясини унинг барча жиҳатлари билан биргаликда яратиш — асосий вазифамиздир. Бу борада реалликларни таҳлил этиш керак ва моделлар зарур. Чунки модель — биз олға томон ҳаракат қиладиган мақсаддир. Башарти экономикада, сиёсатда, ижтимоий онгда, маданият ва социал психологияда мақбул моделлар бўлмас экан, бундан буён ишлаш қийин бўлади.

Ижтимоий фаннинг сиёсий практика билан ўзаро боғлиқлиги механизми тўғрисидаги, илгари бўлмаган механизм тўғрисидаги масала — асосий ташкилий масаладир. Бу масаланинг уч жиҳати бор. Биринчиси — социал буюртма. Ҳозир социал буюртманинг баъзи жиҳатлари ниҳоят пайдо бўла бошлади. Кўпроқ олимларга боғлиқ бўлган иккинчи жиҳат — таҳлилнинг тераплигидир. Ҳозирча таҳлил тўла даражада теран бўлмаяпти. Бу кадрлар билан, билим даражаси билан, жаҳон тажрибасидан фойдаланиш билан боғлиқдир. Ҳар бир фан тўғрисида шундай дейиш мумкин. Учинчи жиҳат — масаланинг бошқа томонидир. Олимлар кўпинча ўз тавсияларига жавоб олмайдилар. Эҳтимол қандайдир натижа бор, тавсиялар ечимни қабул қиладиган кишилар онгида қолиб кетади. Аммо олимлар, айниқса ижтимоий фанлар соҳасидаги олимлар гарчи техника соҳасидагига қараганда қийинроқ бўлса ҳам ўз меҳнати натижаларини кўришлари зарур.

Ёзувчи **Д. А. Гранин** уш

ҚАЙТА ҚУРИШНИНГ ИНТЕЛЛЕКТУАЛ ИМКОНИЯТЛАРИНИ ОШИРАЙЛИК

(Давоми. Боши биринчи, иккинчи ва учинчи бетларда).

Шу билан бирга ёзувчи баъзи жойларда, айниқса республикалар, областларда яна жамоатчилик ташаббуси чеклаб қўйилаётганлигидан хавотирлик билдирди. У мисол тариқасида ўтган йилнинг 30 октябрида Минскда бўлиб ўтган воқеаларга асосланди. Ёзувчининг фикрича, Белоруссияда қайта қуришда ижодкор ёзувчиларнинг роли етарли баҳоланмаяпти, айрим маданият арбоблари тўғрисида салбий фикр уйғотилмоқда.

У «мемориал» жамоат фондини ташкил этиш тўғрисида ҳам гапирди. Яқиндагина КПСС Марказий Комитетининг шу тўғридаги яхши қарори эълон қилинди, деди ёзувчи. Қарорда ёдгорлик Москвадан бошқа жойларда ҳам ўрнатилиши айтилган. Депутатлар комиссиялари мана шу масала билан шуғулланиши ғоят муҳимдир. Аммо ўйлайманки, ҳеч қайси депутатлар комиссияси репрессия қилинган кишиларнинг ўн минглаб ҳужжатларини тўплаган бир боланинг ўрнини боса олмайди. Ташландиқ ҳолга келтирилган қабрларни тартибга солиш керак.

М. С. Горбачев. Мамлакатда қидирув ишлари олиб борилмоқда. Одамлар репрессия қилинган кишилар кўмилган жойларни топишмоқда. Қабрларни аниқлаб, тартибга солиш керак. Бу борада партия ва совет органлари ғамхўрлик кўрсатиб, ёрдам беришлари керак. Жамоатчилик иштироки ҳам зарур, албатта. Ҳар иккаласи зарур. Шунинг учун ҳам қарорда комиссиялар жойларда бу борадаги ишларни жамоатчилик иштирокида олиб боришлари лозимлиги тўғрисида таклиф қабул қилиш кераклиги ёзиб қўйилган.

«Огонёк» журналининг бош редактори **В. А. Коротич** қайта қуриш вазифаларини ҳал этишда мунозара маданиятини ошириш, ижодкор зиёлилар кучини бирлаштириш, зиёлиларнинг активлигини авж олдириш масалаларига тўхталди. Менимча, ҳозир ғоят қизиқарли жараён аниқланиб, амалга оширилмоқда, деди нотиқ. Халқ орасида аста-секин Совет ҳокимиятига яна ишонч пайдо бўлмоқда ва шакилланмоқда. Халқаро миқёсда эришилган жуда катта ютуқларимиз яққол кўриниб турибди. Халқ баъзи бошлиқларни чўчитиб, тобора активлашиб бормоқда. Бундай бошлиқлар кўпинча маъмурий имкониятларга эга бўлиб қолмоқдалар, аммо халқ орасида янгиланиш билан боғлиқ обрў-эътиборни сақлаб қолиш имкониятини берадиган ғоявий имкониятлар йўқ. Бундай маъмурий умидсизликни тўғри баҳолаш зарур.

Барҳам топаётган маъмурий системани у юзага келтирган директив адабиёт ва санъат тиргович бўлиб қўллаб-қувватламоқда. Улар ўзаро боғлиқдирлар ва айрим ҳолда барҳам топа олмайдилар. Нотиқнинг фикрича, бир қанча арбоблар йўқолиб бораётган кенг имкониятга эгалик борасидаги ўз шахсий кулфатини мамлакат ва системанинг фожиаси, деб кўрсатишга интилмоқдалар. Бундай васваса ниҳоят ҳақиқий, ғоят мураккаб иш билан шуғуллана бошлаган жамиятда кескинлик ва таҳлика ҳолатини вужудга келтириш билан боғлиқдир.

Шуни таъкидламоқчиманки, деди сўнгра нотиқ, журналимиз ҳеч қачон бунчалик кўп миқдорда тузумимизга ва унинг имкониятларига ишонч билан тўлиб-тошган дадил, умидворлик руҳидаги хатларни олмаган эди. Биз қайта қуришни маъқулловчи жуда кўп хат олямиз.

Мен майда-чуйда нарсалар тўғрисида бир-биримизмизни савалашга барҳам бериш зарур, деб ҳисоблайман, деди В. Коротич. Бугунги кунда биз мамлакатда рўй бераётган қайта қуришнинг стратегик мақсади тўғрисида ўйлашимиз керак. Қайта қуриш шароитида журналист йўл қўядиган ҳар қандай ноаниқлик ҳар биримизнинг шахсий фаровонлигимиз ва ишимиздан юқори турадиган жараёнга хавф туғдиради.

Минбарга болалар музикали театрининг бадиий раҳбари ва режиссёри **Н. И. Сац** чиқади. Ҳар бир вақтда муайян инсоний фазилат асосий ўринни эгаллайди, деди у. Менимча, ҳалоллик давримиз учун энг асосий фазилат ҳисобланади. Мен ошкораликка қандай муносабатда эканлигим тўғрисида сўрашганида, шундай деб жавоб бераман: агар ошкоралик ҳалолликни мустаҳкамласа, мен унинг олдида таъзим қиламан. Бироқ ошкоралик шахсий манфаатни тиқиштириш воситасига айланса, мен уни тан олмайман. Мендан қайта қуришга муносабатим қандайлигини сўрашганида қайта қуриш олдида бош эгаман, деб жавоб қайтараман. Қайта қуриш зарурдир. Аммо кимлардир қайта қуриш ниқоби остида ўз шахсий манфаатларини тиқиштирса, бундан ўч олиш учун фойдаланса, мен унга шубҳа билан қарайман.

Биз ишончсиз ва умидсиз яшай олмаймиз. Шунинг учун ҳам Коротич «ҳаддан ошиш»ни бошлаган пайтда, мен унга «Огонёк» журнали ҳаддидан ошмоқда дейман.

Улуғ Октябрь революцияси, деди сўнгра у, яна шундай мўъжизани очиб берди. Қорни тўйиб нон емаган камбағалларнинг фарзандлари бирданига ўз театрларига, маданият масканларига эга бўлдилар, ўзлари учун яратилган музикани тинглаш имкониятини олдилар. Н. И. Сац мамлакатимизда болалар музикали театрининг ташкил топиш тарихи тўғрисида санъатнинг чинакам фидойилари, совет ижодкор зиёлиларининг анъаналари ва одоби, уларнинг инсонпарварлик ва жамиятни социалистик янгилаш идеалларига хизмат қилиши тўғрисидаги фикрларини ўртоқлашди. Унинг нутқида болалар ва ўсмирларга аталган саҳна асарларининг ғоявий-бадиий, эстетик ва ахлоқий савияси учун режиссёрларнинг масъулиятини ошириш, бунда одоб, мезон ва дид туйғусига риоя этиш зарурлигига алоҳида эътибор берилди.

Маданият, идеология, адабиёт соҳасида қайта қуриш баъзан қандай бораётганлигидан ғамгин ўйга толаман, деди «Молодая гвардия» журналининг бош редактори **А. С. Иванов**. Унинг фикрича, «Огонёк» журнали, «Московский новости» газетаси, Латвияда чиқадиган «Родник» журнали ва шу каби баъзи совет нашрлари кўпинча майда буржуа ва буржуача қарашларни тарғиб қилмоқдалар. Бундай қарашларга зарба берадиган бошқа нашрлар очиш керак. Шундай имкониятларни вужудга келтириш зарур.

Ғоявий кураш давом этиб келган, ҳозир ҳам давом этмоқда ва бундан буён ҳам давом этаверади. Ошкоралик, демократия, қайта қуриш бизга ҳаводек зарур. Бу нарса аниқ-равшан. Аммо шу нарса ҳам равшанки, қаерда маънодан четга чиқилса, эътибор бошқа соҳага қаратилса, унда ошкоралик, демократия, «қайта қуриш» сўзи ниқоби остида бу тушунчаларга қарама-қарши мақсадлар учун курашиш мумкин бўлади...

М. С. Горбачев. Бу тўғри, аммо мен қайта қуриш халқ орасига чуқур кириб борган, барча муассасалар, турмушнинг барча соҳаларини қамраб олган ва табиийки, катта мунозаралар, баҳсларга сабаб бўлган босқичда баъзи олимлар, зиёлиларнинг бошқа вакиллари орасида тараққиёт ва қайта қуришни авж олдириш туфайли сиёсий кураш кескинлашиб кетади, деган назарияни олға суриш истаги пайдо бўлишидан хавотирданман. Дарвоқе, мен буни олинаётган хатлардан сезиб турибман. Биз қайта қуриш йўлидан қатъият билан бораверамиз, биз унга содиқмиз, бироқ бебошлик ёки аксинча, «қаттиққўллик» билан эмас, балки демократия, ошкоралик ва масъулият, тартиб билан қайта қуриш йўлидан қатъият билан бораверамиз.

Гарчи биз шундай хулосага келган эканмиз, гарчи ахлоқ, социалистик идеал тўғрилигига, бу тузум халқ учун ўйлаб топилганлигига ва у ўзини намоён этиб, инсонни бутун ижтимоий турмушнинг асосий фигурасига айлантиришига ишонч ғалаба қозонган экан, келинглар, мана шу тузумга муносиб бўлайлик ва ўзимизнинг ҳам, айниқса бошқаларнинг ҳам номақбул одатларини қўлланмайлик. Ахир, биз ҳамма нарсага — интеллектуал потенциалга ҳам, жуда катта ресурсларга ҳам, ўз мамлакатини севувчи билимдон халққа ҳам эгамиз. Бу халқ бизни ўраб олган, ушлаб ва кишанлаб турган, олға томон боришимизга ҳалақит берган барча нарсаларни улоқтириб ташлашга қодирдир. Келинглар, ўртоқлар, ишлар тўғрисида принципиал позицияларда туриб, аммо бир-биримизга ҳурмат билан, амалий руҳда, бир-биримизга айб қўймай, муҳокама юритайлик. Биз бир-биримизни тушунишимиз керак. Энг муҳими, халқ қайта қуришни зўр эътибор билан кузатиб турганлигини унутмаслигимиз лозим.

А. С. Иванов. Менинг хавотирланишим равшан бўлиши учун мисол келтираман. «Юность» журналининг 12-сонида Войновичнинг «Солдат Иван Чонкиннинг ғаройиб саргузаштлари» романини ўқидим. Асар менинг назаримда, жаҳонни фашизмдан халос этган Совет Армияси ва совет солдатига туҳматдан иборат.

Шоир Е. А. Евтушенко: Ҳар қандай жамиятнинг маданияти, аввало, инсон қадр-қиммати маданияти билан белгиланади. Қайта қуриш иқтисодий ва маънавий муаммоларини ҳал этиш калити — ҳар бир гражданнинг шахсий инсоний қадр-қиммати ва